

Beneš, Bohuslav

Lidové vyprávění

In: Frolec, Václav. *Horní Věstonice : společenské a kulturní proměny jihomoravské vesnice*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1984, pp. [453]-493

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121920>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

XIII. LIDOVÉ VYPRAVĚNÍ

Bohuslav Beneš

Při výzkumu lidové slovesnosti obvykle vycházíme ze sémioticko-ekologické řady skutečnost – tradice – mluvčí – situace – vyprávění – repertoár – posluchači. Tato řada se nekonečně opakuje, neboť jak mluvčí, tak i posluchači žijí ve stejném prostředí a jsou tedy ovlivňováni skutečností, která je jim dobře známá a k níž mohou zaujímat stanovisko. Uvedená řada není nikterak hierarchická, její vnitřní uspořádání tedy netvoří systém, nýbrž otevřenou strukturu; totéž platí i o jednotlivých složkách řady, zejména o tradici.¹

Obsah sedmi základních složek řady jsme zjišťovali jednak na základě dotazníkového výzkumu s posluchači etnografie, jednak z rozhovorů s jednotlivými informátory, při nichž jsme současně získali řadu dalších poznatků. Prošli jsme také některé písemné záznamy o dějinách obce po roce 1945 a rodinnou kroniku. Některé případy lidového podání jsme měli možnost konfrontovat se stavem v původních regionech nebo lokalitách, odkud přesídlenci pocházejí.² To vše dopomohlo k utvoření ucelenější – i když ne úplné – představy o existenci, stavu a funkci ústního vyprávění v Horních Věstonicích v sedmdesátých letech tohoto století. Vyprávění přitom chápeme v nejširším významu jako ústní slovesný komunikát, a teprve z kontaktů s vyhraněnými mluvčími, informátory a vypravěči můžeme posuzovat stav slovesné tradice a její proměny.

1. Skutečnost, která je předmětem slovesné interpretace v Horních Věstonicích, je poměrně složitá. Tuto situaci vyvolával už samotný osídlovací proces v prvních poválečných letech, v němž sehrával svou roli původ obyvatel, jejich sociální postavení, politické zaměření a další okolnosti. Například Kopaničáře z Uherskobrodsko provázela až sem pověst lidí z chudého, málo rozvíjeného prostředí, kteří jsou vůči ostatním zpočátku uzavření.

Četní přesídlenci, zvláště z generace narozené před první světovou válkou, se ještě dnes ohlížejí zpět do vnitrozemí, odkud přišli, i když se na vlastní existenci přesvědčili o stabilitě života v pohraničí.³ Přitom sám proces obsazování usedlostí je – zvláště u některých informátorů – dodnes předmětem vyprávění, které pouhá

pozornost zejména při výměně zkušeností v neformální vypravěčsko-posluchačské komunitě.⁴ V ústním podání zůstaly zachovány velmi zajímavé epizody, které nejsou nikde písemně zachyceny. Tak se například vypráví o případech z roku 1945, kdy noví osídlenci bydleli společně s původními německými majiteli v jednom domě až do odsunu. Němcům velmi záleželo na tom, kdo bude dál bydlet v jejich domech a obdělávat jejich pole a vinohrady a některé rodiny si ještě dlouho po odsunu dopisovaly; návštěvy z Rakouska však jsou velmi sporadické. Odsun přirozeně neprobíhal vždy idylicky, avšak např. o záměrných škůdcovských akcích ze strany původního obyvatelstva jsme nic nezachytili.⁵

Lze říci, že noví osídlenci velmi dlouho udržovali jak kontakty se svým zázemím, tak také styky pouze mezi sebou, ve svých tradičních a institucionálních skupinách. Typické je postavení Bojanovických, na něž ostatní občas žehrají, že jim „vnutili“ základní prvky a rysy vlastních výročních obyčejů a kroje. Naproti tomu se jen Kopaničáři z Komně pokusili o organizovaně zavedení svého fašanku, zatímco ostatní se vždy přizpůsobili a nevytvořili tak Bojanovickým protiváhu.⁶ Nové institucionální skupiny vznikaly v letech těsně po osvobození převážně na základě politických stran, u mládeže často v SČM. Zámožnější zemědělci hlasovali tradičně pro lidovou stranu, jiní inklinovali k sociální demokracii a ke komunistům. Jsou zde i předváleční straníci a příslušníci Rudých odborů, o jejichž působení se podařilo zachytit obsáhlejší komunikáty, jinde neuveřejněné.⁷

Méně často se vypravuje o epizodách z období zakládání JZD, které jednak rozložilo některé institucionální skupiny, jednak ovlivnilo vznik nových, zejména vznik semknutého tábora protivníků. Noví osídlenci oprávněně poukazovali na původní sliby, že dostanou půdu do vlastnictví, a nechtěli vidět výhody, které plynou ze společné práce.⁸ Teprve postupné vytváření nového vztahu k půdě a jejímu obdělávání vedlo k obhájení a nakonec i k pochopení myšlenky kolektivizace tak, že dnes žádný zemědělec ani nepřemýšlí o návratu k individuální práci. Družstvo prošlo několika vývojovými etapami a řadou omylů při realizaci direktivního zavádění např. lnu, jehož pěstování se zde neosvědčilo, nebo při neodborném zakládání vinic. Dnešní hospodářská situace JZD je však již taková, že se přikročilo k rozsáhlé integraci, která ovšem na druhé straně vede k postupnému rozpadu již vytvořených institucionálních skupin. Rodiny se vlivem zaměstnání scházejí prakticky až večer, soustřeďují se u televizoru, a zájem o kolektivní společenský život nebo posezení je tak relativně omezen. Asi od roku 1973 se začíná dařit práce folklórní skupiny Pálava, která soustřeďuje převážně mládež ze školy nebo nejvýše do 20 let. Střední generace, narozená koncem čtyřicátých let, projevuje podle informátorů z řad padesátníků a starších menší zájem o kolektivní společenský život, zvláště ve srovnání s padesátými lety, kdy ještě v Horních Věstonicích aktivně přežívaly zbytky výročních a rodinných obyčejů z původních domovů přesídlenců. Dnes se do jisté míry setkáváme převážně s projevy folklorismu různé intenzity, ať již jde o příležitosti k nošení krojů nebo o obyčejové příležitosti vůbec.

Je třeba vzít v úvahu, že vinaři jsou zvyklí tradičnímu kolektivnímu životu, a že k němu byli přivedeni i ostatní obyvatelé. Starý zvyk řešit ve sklepě veřejné záležitosti (a často dojít k realizovatelným závěrům) byl přenesen i do Horních Věstonic; je to tedy jedna ze společenských tradic, na kterou mohli noví osídlenci ve zdejším prostředí navázat a která je také sblížovala s rakouskými vinaři, kteří zde žili do roku 1945.⁹

Na úspěšné vinaře z Dolních Bojanovic se ostatní často dívali s nedůvěrou a kritizovali zejména jejich obchodování s vínem. Na druhé straně se zase přesídlenci nestačili divit, jakým způsobem chtěli pěstovat víno například Kopaničáři, kteří neměli v tomto oboru žádné zkušenosti.¹⁰

Na utváření soudobé společnosti třicet let po válce má ovšem vliv i blízkost spádového města Mikulova, jeho složitá obnova a rychlý růst a zánik tradice slav-

nostních vinobraní v duchu folklorismu. Postupným vývojem až k jisté stabilizaci prošly také kontakty v rámci sjednoceného JZD Pálava, jež dnes spojuje zájmy několika obcí; na společenské kontakty působí také dojíždění do zaměstnání a studium mladých v různých školách. Místní prostředí se musí spokojit s jedním obchodem a jedním hostincem ve starší, málo vyhovující budově. Formující společenskou složkou je MNV, JZD a škola, od roku 1972–1973 také sbor pro občanské záležitosti. Farář, který zde působil v šedesátých letech a byl velmi oblíben, protože vedle své vlastní činnosti intenzivně spolupracoval při výstavbě obce, odešel do důchodu a nový se zabývá jen duchovní správou. Společenské organizace se snaží rozvinout činnost jak mezi svými členy, tak i pro věstonickou veřejnost. Svazácká organizace trpí roztržitostí zájmů mládeže, která se ve svém volném čase věnuje raději výstavbě domků.¹¹

2. Slovesná tradice byla v Horních Věstonicích zkoumána v rámci lidové umělecké tradice jako celku, v rámci společenského života a v rámci komunikačního procesu v obci. Spolu se zachycením tradičního repertoáru, sledováním folklórnosti nebo nefolklórnosti komunikátů a spolu s vytypováním jednotlivých nositelů a vnímatelských skupin, jak o tom hovoříme v dalších oddílech, šlo v první řadě o prozkoumání a posouzení stavu a funkčnosti současných slovesných komunikátů vůbec.¹²

Horní Věstonice se v tomto ohledu – i při veškeré vnitřní regionální diferenciaci, týkající se zpravidla jen tematiky – podstatněji neliší od ostatních obcí, protože i zde jsou ústní promluvy po druhé světové válce a zvláště od padesátých let funkčně soustředěny na sdělování noviněk, na občasně retrospektivní srovnávání událostí v rámci vzpomínkového vyprávění a na slovesné komentáře emocionálně poutavých, výjimečných, slavnostních nebo obyčejových jevů.¹³ Písemných komunikátů je zde poměrně málo: jsou to zápisy prozaických promluv v rámci výročních obyčejů a paměti, které se píšou v jedné rodině.

Struktura slovesné tradice a prameny jejího ovlivňování byly zjišťovány z odpovědí na dotazník, obsahující tyto části:

- A – jak nejraději trávíte volný čas (zaměřeno zvláště na knihy, rozhlas a televizi – 27 otázek)
- B – jaký vztah máte k divadlu a filmu včetně vyjádření o volbě repertoáru (17 otázek)
- C – společenská aktivita respondenta (12 otázek)
- D – besedy, vypravěčské situace, tematika vyprávění a vztah k němu (30 otázek)
- E – individuální manuální zájmová činnost (5 otázek).

Odpovědi byly různé kvality, ale potvrdily zhruba deset let známou obecnou tendenci k vizuálnímu vnímání komunikátů, jemuž se dává přednost před rozhlasem a individuální četbou.¹⁴ Zájem o pravidelné sledování televizních programů se sice negativně projevuje v roztržitosti vesnického společenství na jednotlivé rodiny nebo malé neformální skupiny, avšak na druhé straně se o televizním programu, zvláště o seriálech, hojně diskutuje. Zvláštní zájem mužů vzbuzují sportovní přenosy, po nichž se kromě samotné hry komentuje i práce kameramanů nebo kvalita hlasatelského doprovodu. Rozhlasové hry poutají relativně menší pozornost, zato dechovka a „lidovky“ se těší masové oblibě (od roku 1975 postupně Moravanka).

Stav slovesných komunikátů je přirozeně ovlivněn historickospolečenskou situací, zejména existencí tradičních, institucionálních a neformálních skupin, o nichž jsme se již v jiné souvislosti zmínili výše.¹⁵ Rodinné vzpomínky a události jsou určeny nejbližšímu okruhu posluchačů, i když někteří mluvčí neodmítají hovořit i o ožehavé problematice před cizími posluchači. Institucionální skupiny nejsou příliš početné a patří k nim členové místního mysliveckého sdružení, dále vinaři, ženy z pracovních skupin JZD a v širším slova smyslu vlastně i skupiny rodáků. Neformální skupiny vznikají jednorázově z návštěvníků ve sklepech, z karetních part v hospodě (i zde se ovšem dává přednost krajanům) a ze skupin dojíždějících do zaměstnání a do škol. To jsou vývojově a společensky dané podmínky pro udržení a přeměny slovesné tradice;

je však třeba konstatovat, že se prozatím nepodařilo přesvědčivě ukázat, že by uvedené skupiny nositelů vytvářely svébytný slovesný „folklor“ časově trvalejšího dosahu.

Protože v Horních Věstonicích není kino, jsou odpovědi na otázky o filmovém a divadelním repertoáru spíše vzpomínkové (u starší generace) nebo negativní; někdy je rozhodnost negativních konstatování až zarážející a zdá se, že souvisí s celkovým zájmem respondenta o četbu a kulturu vůbec.

Z poznámek o společenské aktivitě vyplývá, že střední a starší generace má vyhraněnější zájmy o zahrádku, vinohrad nebo včelařství, zatímco o činnosti ve společenských organizacích se hovoří méně. Charakter zájmové činnosti je dán manuálními schopnostmi, věkem a pohlavím, zaměstnáním a vzděláním: tyto činitele uvádím jen jako konstatování, protože jde spíše o problematiku sociologickou.

Na třicet otázek o besedách, vyprávění a vypravěčích se odpovídalo velmi rozpačitě. Z odpovědí však vyplynulo, že ústní komunikace je tak přirozený a neodmyslitelný projev, že si jeho nositelé a posluchači neuvědomují ani nějakou zvláštní příležitostnost, ani tradiční či současnou vrstvu vyprávění, ale že je primárně zajímavá jen pravděpodobnost či nepravděpodobnost výpovědi a že teprve v další fázi si uvědomují regionální či lokální původ a bližší časové určení vyprávěných dějů. A teprve v další etapě je zajímavá i způsob podání nebo žánrová tendence, a to v souvislosti s přirozenou komunikativní funkcí vyprávění. Tyto poznatky se dají vyvodit jednak z odpovědí na dotazník, jednak ze zapsaných vyprávění a z vlastního náslechu výzkumníků; zabýváme se jimi podrobněji dále.

Z odpovědí na otázky o individuální zájmové manuální činnosti nevyplynuly žádné podstatné poznatky pro slovesnou komunikaci.

Na dotazníky odpovědělo výzkumníkům přímo 109 osob, a to 70 žen a 39 mužů. Ve věku do 30 let bylo 20 + 4 respondentů, do 60 let 34 + 21 a pře: 60 let 16 + 14 (druhé číslo označuje počet mužů). Počty respondentů a jejich věkové rozložení je dáno způsobem výzkumu, o jehož kladech a nedostacích se hovoří na jiném místě. Pokud jde o označení „vypravěč“, lze obecně konstatovat, že jsou tak nazýváni zejména lidé střední a starší generace, a to převážně muži. Z mladších (do 30 let) zřejmě nevyniká nikdo: je to způsobeno jednak dojížděním do zaměstnání, jejich vlastním nezájmem a zřejmě také věkovým složením respondentů.

Zjišťování stavu a funkčnosti slovesné tradice probíhalo ve třech fázích. V první byly získány odpovědi na dotazníky, ve druhé byl proveden výzkum označených vybraných informátorů a vypravěčů (o jeho výsledku hovoříme v oddílu „informátoři a vypravěči“) a konečně ve třetí fázi zkonfrontoval a ověřil vedoucí výzkumu zápisy posluchačů, někde je doplnil a jinde pozměnil podle zjištěného stavu. Vlastní průzkum pak provedl mezi dětmi zhruba 11–14letými ve škole v Dolních Věstonicích, kam se školáci svázejí z Horních Věstonic, Pavlova a odjinud. Děti velmi podrobně popsaly současné vypravěčské situace, jsou schopné reprodukovat registry známějších humorek a jeden žák reprodukoval dvě pověsti o Pálavě, které znal ze školy. Vlastní mikrostruktura dětské subkultury nebyla samostatně zjišťována.

Vycházíme-li z teze, že slovesná tradice má stejně jako četné jiné jevy lidové kultury znakový charakter,¹⁶ lze za významovou a výrazovou složku znakovosti místní tradice v Horních Věstonicích v sedmdesátých letech považovat regionální tematické okruhy z Kopanic (uječek Vraňáček, „bohyně“, pověrcné látky lokalizované na Kopanice), dále humorky o bojanovické figurce Jakubu Benadovi a konečně pytlácké historky.¹⁷ Tyto základní okruhy jsou obecněji známé, ale vypravují je jen původní nositelé, na něž ostatní běžně odkazují. Výrazová složka znakovosti však nemá lokální obecně platné nebo stylové nosné rysy, protože jednotliví mluvčí, u nichž jsme zapisovali, se od sebe individuálně odlišují jak výrazovými prostředky, tak i neustále uchovávaným dialektem. Mladší generaci (pod 30 let) se z tohoto hlediska dosud nepodařilo spolehlivě a komplexně prozkoumat. Uvedené poznatky platí i pro okruh asociací. Existují zde v podstatě dvě silnější slovesné tradice (kopaničářská

a dolnobojanovická) a z dalších pak v hierarchickém pořadí valašská, kloboucká, nikolčická a němčická, což je kromě původu mluvčích dáno také silou jejich vazby na výchozí prostředí a počtem přesídlenců, kteří dnes žijí v Horních Věstonicích.

Latentní existenci tematiky, způsobem nebo plynulostí jejího podání a společenskými podmínkami, o nichž jsme hovořili výše, je do značné míry ovlivněna funkčnost, životnost samotné slovesné tradice a její proměny v uplynulých třiceti letech. Můžeme zde mluvit jak o aktivní tradici, zvláště v prostředí Kopaničářů, tak i o latentní tradici, která emerguje při nahrávání slovesných projevů. Ze společenské determinace tradice vyplývají hierarchicky změny v zobrazení nebo komentování skutečnosti (názor na JZD, na osídlování v padesátých letech a jeho proměna s odstupem dnes, vyhasínání některých vypravěčských látek, například o „bohyních“), změny v kolektivním procesu tradování podmíněné změnou posluchačského společenství (nezájem střední generace o vyprávění životních zkušeností starších), změny v intenzitě ovlivnění mluvčího tradicí (nebo v rozšíření či zúžení vlivu jednoho regionálního tradičního okruhu na jiný), a konečně změny v latentní existenci skladeb, vymírání s nositeli nebo naopak rozšiřování okruhu málo pravděpodobných historek kolem zemřelé figurky (vznik jakýchsi folklórních „apokryfů“). Změny se také projevují intenzivnějším příklonem mluvčích k věcně sdělné promluvě.¹⁸

Můžeme říci, že slovesná tradice jako složka lidové umělecké tradice a způsob společenské skupinové a meziskupinové komunikace je tvořena strukturou víceméně ustálených slovesných významových, výrazových a asociačních postupů a kolektivních akcí (mluvčí – posluchači), které svou latentní existenci v lidské paměti ovlivňují mluvčího při vyprávění. Jednotlivé promluvy jsou pak vzhledem ke kolektivní slovesné tradici jejími idiolekty, a to jednak v rámci vlastní regionální tradice, jednak ve vztahu k ostatním slovesným tradicím. Přitom je zajímavé, že vyprávění obvykle nepřesahují okruh svých nositelů a vnímatelů, nepřecházejí z jedné mikrosociety do druhé a vzájemně se nemísí. Jednotlivé syžety (Benada, Vraňáček) jsou sice obecně známé, ale vypravují se jen v regestech a posluchači jsou většinou odkazováni přímo na příslušné vypravěče nebo informátory.

3. Informátoři a vypravěči. Při shromažďování informací o žijících nebo zemřelých vypravěčích v Horních Věstonicích jsme museli vycházet z obecně vžitě představy, že „vypravěč“ je humorista z estrády nebo „lidový“ konferenciér. Není třeba rozvádět známý poznatek, že k této představě přispěly hromadné sdělovací prostředky v čele s televizí a že znakovostí těchto „vypravěčů“ jsou poměřováni místní mluvčí, i když se výzkumem často ukáže neudržitelnost takového hodnocení. Z rozhovorů vyplynulo, že za dobré společníky a mluvčí může být označeno 20 mužů a 14 žen, jejichž jména se objevila v nejrůznějších souvislostech. Průzkum 34 označených „vypravěčů“ ukázal, že z nich celkem 8 mužů a 6 žen je ochotno hovořit nebo má dostatečné slovesné vyjadřovací schopnosti a prostředky. Z původních obyvatel Dolních Bojanovic, kteří tvoří největší skupinu přesídlenců a kteří patřili k bohatším a zkušenějším zemědělcům a vinařům a nejsilněji ovlivnili obyčeje v Horních Věstonicích, se mezi potenciálními vypravěči octlo pouze pět jmen, z toho jen dva byli ochotni komunikovat, ostatní výzkumníky odmítli. Ze 13 označených přesídlenců z Kopanic odmítli nebo nebyli schopni ústní komunikace 4, u tří byly zapsány pouze registry známých látek a 6 aktivně vyprávělo. Kopaničáři přijímali výzkumníky nejprátelejší. Z ostatních vesnic bylo označeno 13 „vypravěčů“, ochotně komunikovalo 6 dotázaných (z Bystřičky, Klobouk u Brna, Němčiček, Nikolčic a Liešťan) a zbyvajících 7 odmítlo hovořit. Z původních místních obyvatel zbyly dvě starší občanky a muž střední generace, kteří nepodali žádné hodnotitelné informace. V uvedené skupině 14 mluvčích jsou dva původní samostatní zemědělci (z Dolních Bojanovic a Němčiček), 3 zemědělství dělníci (z Kopanic a z Nikolčic), 6 dělníků (zedníci, lamači kamene a tovární dělníci z Kopanic a Valašska) a 3 ženy z domácnosti.

Z obecného ústního hodnocení vyplynulo, že se dává přednost humoristům,

k nimž v obecném povědomí patří Ladislav Lekavý (1911, Dolní Bojanovice), Rozálie Hrnčárová (1922, Vápenice), Jan Kulkus (1912, Starý Hrozenkov), Josef Kobliha (1900, Němčičky) a Jaroslav Zajíček (1921, Bystřička). Kobliha, Lekavý a Zajíček jsou známi jako interpreti humorek o místní (vlastně původně bojanovické) figurce chytrákoví Jakubu Benadovi; jeho příhody pronikly do původního němčického a bystřického repertoáru a tematicky dnes spojují současné vypravěče. Kulkus a Hrnčárová mají hlavní zásluhu o udržování humorek o uječkovi Vraňáčkovi, které byly v době mezi dvěma válkami literárně zpracovány v denním tisku a dvakrát beletristicky, ale do obecného povědomí v Horních Věstonicích nepronikly tak, aby je vyprávěli i jiní obyvatelé než pouze Kopaničáři.¹⁹ Promluvy Jana Kulkuse však jsou pouze informativní, a proto se jimi dále nezabýváme.

Srovnáním poznatků získaných v rozhovorech s obyvateli Horních Věstonic se stavem odpovědí na dotazníky byly tyto informace potvrzeny nebo rozšířeny. Ve 109 dotaznících byli jako známi vypravěči pětkrát označeni Ladislav Lekavý, Božena Červinková a Jan Daněk. Zatímco Lekavý patří k aktivním reprodukčním vypravěčům, nebylo s Daňkem možné navázat souvislý vypravěčský kontakt. Božena Červinková se projevila jako informátorka. Za dobré vypravěče anekdot byli čtyřikrát označeni Jan Hajdůch a Bohumil Gorčík, kteří se při odborném hodnocení projeví celkem neutrálně; jde zřejmě o místní individuální humoristy bez větší invence. Za vypravěče i humoristy byli třikrát označeni Lydie Zajíčková a Josef Masařík, dvakrát Dobroslav Krůza a Josef Mlčůch. Jedenkrát bylo vytypováno 10 dalších obyvatel bez zřetelnějšího zájmu. O vypravěčích se tedy ze 109 respondentů vyjádřilo celkem 43, kteří zřejmě vycházeli z textu dotazníku, kde je speciální otázka věnována humornému vyprávění; značnou úlohu však současně měla uvedená znakovost konferenciérů = vypravěčů. Tři vypravěči (a současně zpěváci) se sami v dotazníku označili jako známi svému okolí, další tři respondenti se tak sice domnívali, avšak ukázalo se, že neprávem.

Jen v ojedinělých případech je jako humorista nebo vypravěč uveden nejbližší rodinný příslušník. Ze srovnání původu respondentů a jimi označených známých vypravěčů vyplývá příznačný poznatek, že 87 % respondentů označilo své krajaney, což současně svědčí o společenské funkčnosti a frekvenci jejich vyprávění. Většina skutečných vypravěčů ze skupiny 14 vytypovaných odpověděla na otázku, zda ve svém okolí znají vypravěče, vyhýbavě, o sobě při vyplňování dotazníku nemluvili vůbec. K této skutečnosti se vedoucí výzkumu při kontrole výsledků již nevracel, protože formulace otázek č. 11–15 a 22–23 v oddíle D dotazníku se záměrně kříží a z rozdílných odpovědí lze zjistit představy a názory respondentů přímo. Jako vypravěči byli tedy označeni humoristé nebo vypravěči historek ze života a jen v ojedinělých případech byli výzkumníci upozorněni na nevěrohodnost informátora. Nejvíce je pamětníků a nositelů vzpomínkového vyprávění. Nikdo nebyl však výslovně označen (nebo v různých souvislostech považován) za mluvčího skupiny nebo naopak za člověka, kterého nikdo nebere vážně, nebo který si vyprávěním přivydělává. V současném povědomí Horních Věstonic tedy převažují podle způsobu ztvárnění skutečnosti epičtí vypravěči a humoristé, podle repertoáru pamětníci a podle osobních vlastností humoristé. Jen v několika případech se v dotaznících objevily vzpomínky na zemřelé vypravěče nebo na mluvčí mimo Horní Věstonice; z toho lze zřetelně usoudit, že vypravěčství se nechápe jako institucionální jev, nýbrž jako záležitost všedního života.²⁰

K hodnocení informátorů a vypravěčů je třeba dodat, že se vycházelo z mínění skupin nebo z obecného povědomí, z vlastního hodnocení vypravěče samotného a z objektivní odborné analýzy textů a jejich společenské funkčnosti v sedmdesátých letech tohoto století. Při magnetofonových zápisech se snažíme, aby mikrofon postupně přestal být na obtíž, takže z projevů většiny dotázaných se dá postupně eliminovat

snaha o autostylizaci, ostych před neznámým výzkumníkem, nejistota při ústním projevu během uměle naaranžované situace a další rušivé prvky. Vzájemnou konfrontací zápisů různých mluvčích i zápisů snímaných u jednoho informátora v různém časovém odstupu lze zjistit obecnější tvar vyprávění, jeho příslušný individuální idiolekt a rozsáhlou společenskou rodinnou nebo pouze úzce omezenou známost. Delším stacionárním výzkumem by se patrně zjistila existence časově nestabilního „folklóru“ institucionálních, neformálních i dětských skupin a konkrétně by se doložil předpoklad, známý z obecně informativních komunikátů, že ústní, prozaický projev je ambulanti složkou lidového komunikačního projevu vůbec a že je stejně společensky nezbytný jako jiné způsoby lidské komunikace, jak lze ukázat na srovnání několika konkrétních příkladů.

Ladislav Lekavý a Jaroslav Zajíček jsou aktivní vypravěči v ocenění svých spoluobčanů i v objektivním hodnocení zápisů. Božena Červínková z Klobouk u Brna není fabulátorka, ale je velmi hovorná a se svou o rok mladší přítelkyní Vlastimilou Jurčíkovou z Nikolčic s oblibou probírá všechny novinky z okolí. Společně také vzpomínají na osidlování pohraničí a právě V. Jurčíková velmi přesně zformulovala charakteristiku osidlenců: „... *tady sou prakticky tři sorty lidí, víc tady není. Sou tady ti Bojanovčáci, Kopaničáři... jak si tam donesli tu jejich Horenku Chabovou a ty jejich písničky... no a my. A teď se na zábavě braje všechno, většinou ty podlužácké...*“. Zmínka o kopaničářské písničce je příznaková, uvědomíme-li si její celý text, a zvláště podtext 3. a 4. strofy:

1. <i>Horenka Chabová, kebys bola moja, dal bych ťa okovat železom dokola.</i>	3. <i>Bože moj, oťce moj, šak je mi brubo zle, kdo mňa nevychoval, ten mi rozkazuje.</i>
2. <i>Železom dokola, žlutým plechom obit, Horenka Chabová ty moja mosiš byť.</i>	4. <i>Chovala mňa mamka vyžebnaným chlebom a včil sa potľúkám mezi cudzim ludom.</i>
5. *Zabraj mi, muziko, pekne
a já mám peňáže v pekle,
pojdem já čertovi mlácic,
mosí mi peňáže vrácic.²¹*

Podle odpovědí na dotazníky, zápisů promluv, vlastního pozorování výzkumníků a na základě kontroly těchto poznatků a vzájemné konfrontace výsledků lze za informátory označit Boženu Červínkovou a Marii Skoumalovou. Božena Červínková (1905 – Klobouky u Brna) označila stejně jako ostatní za svůj největší zájem četbu, televizi a rozhlas. Čte i pohádky, pověsti a verše, v novinách také kulturní stránku. Má asi dvacet knih, měsíčně jednu přečte. Rozhlas sleduje podle otiskového programu a kromě rozhlasových her, dechovky a lidovky sleduje i sport. Z posledních návštěv divadla si pamatuje Lucernu a Polskou krev. Do hospody nechodí, zato ráda beseduje o současné tematice a vzpomíná „*jak bývalo veselo na vesnicích dříve*“. Je si vědoma, že ji lidé znají jako zábavného „vypravěče“, což se kryje s výsledky průzkumů. Ráda vypravuje při zábavě a při svatbě, ale příběhy si sama nevymýšlí. Reprodukuje i obsahy televizních her. Ve svém soukromí se zabývá ruční prací a domácími pracemi, „*aby byl doma pořádek*“. Marie Skoumalová (1904 – Dolní Bojanovice) dříve čítávala, ale poměrně málo, a když si děti rozbraly knihovnu, omezila se na noviny (černá kronika, příloha, domácí zprávy), rozhlas (který poslouchá jako zvukovou kulisu se zaměřením na dechovku, lidovky

a četbu na pokračování) a televizi, v níž dává přednost historickým filmům a komediím. Do hospody nechodí ani ona, ani její manžel. Dědeček a babička jí vyprávějí pohádky a pověsti, sama bavila děti vymyšlenými příběhy. Dává přednost rodinnému prostředí, chová slepice a ráda šije. Hovoří bez zřetelného kontextu, přeskakauje v hovoru z jedné tematiky na druhou a ráda informuje o bojanovických zvycích (maškary při zabíjačce, hody, fašank, mikuláši), stručně hovoří o strašení a o některých věrských představách, o poutích a o osobních zážitcích z druhé světové války. Posluchačský zájem je omezen na novinky z vlastního prostředí. Svá vyprávění neztvárňuje, omezuje se na věcné, někdy poněkud nesouvislé informování nebo odpovědi na dotazy. (Zapisovala u ní V. Fabiánová.)

Do skupiny pasívních vypravěčů, kteří jsou nositeli jistého souboru informací a celých látek, ale vypravují jen na vyzvání a často pouhé registry tradičních podání, lze zařadit Ignáce Chovance, Vlastimilu Jurčíkovou a Štěpána Matýška. Ignác Chovance (1914 – Komňa) je jako starý člen KSČ čtenářem hlavně politické a dokumentární literatury (odebírá i Nový život a Svět socialismu), vlastní asi 30 knih a postrádá ve své knihovně podle vlastního vyjádření životopisy předních současných politiků. Podobně si vybírá i pořady v televizi a rozhlase a má obecnou představu o divadle (naposled viděl Její pastorkyňu a líbila se mu). V televizi někdy směšuje dokumentární pořady s hranými. Do hospody chodí nepravidelně, pracuje aktivně v řadě společenských organizací a v KSČ a cvičí psy v kynologickém klubu Svazarmu. Dává přednost vyprávění ze života, zvláště z pracovního nasazení v Německu v době druhé světové války, vzpomíná na svou babičku „bohyni“ Pagáčenu ze Starého Hrozenkova a popisuje její činnost, vypráví o strašidlech a registry pověrcných povídek a pověstí o Beckovu a o podzemní chodbě z Komně do Bystřice pod Lopeníkem. Zná několik registů o ujcovi Vraňáčkovi. Vypravuje méně souvisle, někdy se uchyluje k inzitní introspektivě, opakováním a retardacím. V dotazníku uvedl, že ho lidé znají jako zábavného vypravěče a jako další uvedl své rodáky S. Gorčíka a J. Mlčúcha spolu s J. Daňkem z Valašska. Je velmi hrdý na svou budovatelskou činnost v rámci dobrovolných brigád v Horních Věstonicích a má sklon k hodnocení událostí kolem sebe: vyjádřil se například velmi kladně k výzkumu a pochválil studenty, s jakým zájmem pracovali. (Zápisy zpracoval J. Noll.)

Vlastimila Jurčíková (1906 – Nikolčice) čte pouze Zemědělské noviny a Rudé právo, odebírá Nový život a má největší zájem o domácí zprávy, inzeráty a zahraniční zprávy. Knihy nemá a nekupuje. V rozhlase poslouchá dechovku, v televizi se dívá na všechno, do divadla nechodí, jinak dává přednost komediím a varieté. Omezuje se na úzký okruh známých. Z vypravěčů uvedla bojanovického L. Lekavého, jinak „*všichni dobří vypravěči už umřeli*“. Doma jí nejčastěji vyprávěla babička, a to běžné pohádky. Sama vypravuje proto, „*aby jiným sdělila, co si myslí*“, a tím se přidává k rozhovoru. Jinak se věnuje zahrádce a vinnohradu. Přáteli se s B. Červinkovou z Klobouk, s níž si vypravuje o mládí, o práci a o osídlování. Nejraději vzpomíná na to, jak se v padesátých letech v Horních Věstonicích scházeli učitelé, čtníci a lesníci z celého okolí a u Jurčíků ve sklepech besedovali a zpívali. Sklepy se střídaly, parta zůstávala. Při popisu výročních obyčejů přesně rozlišuje, co dělali „naši“ a co „Bojanovčí“. Poněkud si stýská na současnost. Vypravuje souvisle, ale bez epizodického členění, a v jednom dějovém proudu; tím připomíná způsob interpretace I. Chovance. (Zapisoval M. Cogan.)

Štěpán Matýšek (1906 – Nikolčice) dává přednost televizi jako ostatní. Pochází z velmi chudého prostředí a na své dětství nerad vzpomíná. Knihy nemá, ani je příliš nečte, omezuje se na denní tisk. Do hospody chodí hrát karty, ale nepříliš rád vypravuje. Jeho repertoárem jsou vzpomínková vyprávění a zvláště historiky o pytlácích, které vypravuje ve „šnopsové“ partě. (Zapisovali J. Noll a V. Fabiánová.)

Ke druhé skupině pasívních vypravěčů, kteří sice vypravují souvisle, ale

nepřilíší rádi a pouze na přímou výzvu, patří Štěpánka Hrušková, Vladislav Koudelík a Josef Mlčuch.

Štěpánka Hrušková (1928 – Licštany) dává z hromadných komunikačních prostředků přednost televizi; z novin čte jen černou kroniku, jinak čte jen pohádky, i když v dotazníku udává, že má asi 100 knih, které kupuje obvykle ke svátkům na doporučení z rozhlasu nebo denního tisku. Z rozhlasu poslouchá dechovku, přijímač má puštěný celý den. Do divadla chodí jednou za několik let, dává přednost operetě, cirkusu a varieté. Do hospody ani na taneční zábavy nechodí. Pokud vůbec vypravuje, tak známým nebo dětem; má ráda příběhy ze života a anekdoty. Zabývá se domácími pracemi a věnuje se zahrádce. Asi 30% odpovědí na otázky dotazníku je škrtnuto nebo zodpověděno záporně. Četba pohádek zřetelně ovlivnila (spolu s její babičkou) vypravěčský repertoár směrem k pověřčným povídkám a žertovným vyprávěním ze života. (Zapisovala V. Fabiánová.)

Vladislav Koudelík (1921 – Komňa) se na rozdíl od Štěpánky Hruškové věnuje jen vinohradu, kde tráví veškerý volný čas. Za rok přečte asi tři knížky (má jich asi 40); dává přednost současné literatuře. V novinách čte nejdřív domácí zprávy, pak zahraniční, a nakonec sport. Rozhlas poslouchá nepravidelně, a když, tak dechovku, lidovky a sport. V kině dává přednost detektivkám, má rád činohry a operety. Pracuje ve společenských organizacích, na besedy ani do hospody nechodí. Nerad vypravuje, nevymýšlí si příběhy ani pro děti, sám nikoho nevyhledává a není vyhledáván. Zato však jeho vyprávění ze života, zvláště z nasazení v Německu, jsou velmi životná, expresivně vyprávěná, s častými trochu inzitními introverzemi a uváděním komentáře nebo jednovětného doslovu, jak uvidíme v rozboru textů. Od svých vyprávění má misty patrný odstup, čímž se liší od ostatních vyprávěčů této skupiny. (Zapisovala J. Pospíšilová.)

Josef Mlčuch (1907 – Komňa) je podobně jako I. Chovanec starý politický pracovník, který v denním tisku dává přednost zahraničním zprávám, domácím novinkám a románu na pokračování. Má asi 40 knih, miloval „kovbojky“, po válce se pustil do politické literatury. Rozhlas poslouchá nepravidelně, dává přednost dechovce a četbě na pokračování. Do divadla nechodí, z filmů v televizi má nejraději dobrodružné. Do hospody chodí „na pivo a na kus řeči“. Sousedy raději zve než k nim chodí. Rád vypravuje, nejčastěji dětem, a miluje anekdoty. Zabývá se domácími pracemi a věnuje se zahrádce. Vypravuje velmi souvisle, zejména vlastní příběhy z druhé světové války (některé byly zapsány v rozmezí měsíce dvakrát a poskytují zajímavý materiál ke srovnání), humorky o Benadovi a Vraňáčkovi (vypráví jako jeden z mála vyprávěčů oba cykly a srovnává je) a registry pověřčných povídek. Jako starý odborářský pracovník dovede dobře a jednoznačně formulovat své myšlenky a zaujímat k nim stanovisko. U nahrávky (J. Maňas a I. Olexová, pak V. Fabiánová) byla přítomna i jeho vnučka, které částečně vyprávěl, a ona sama pak reprodukovala regist o setkání s Bílou paní.

Skupinu pasívních nositelů slovesné tradice, kteří reprodukují jen registry nebo vyprávějí sice souvisle, ale pouze na přímou výzvu, nemají vnitřní potřebu široké slovesné komunikace, nevyhledávají vypravěčské příležitosti, nejsou mluvčími nějaké skupiny a jejichž promluvy jsou méně souvislé nebo pouze věcně informativního obsahu bez snahy o formové ztvárnění a bez stylizační a stylistické invence, můžeme také nazvat průměrnými vyprávěči. Jejich přínos k tradici spočívá v uchování látek nebo jejich registů, v ovlivňování rodinného prostředí a v tom, že mají k tradičním látkám nebo obyčejovým a jiným jevům duchovní či materiální kultury pozorný vztah, který ovšem často přechází k amatérskému, nekritickému přeceňování jevů s nízkou hodnotou. Současné vyprávění reprodukují jen s informativním akcentem.

Druhá, obvykle méně četná skupina, jsou aktivní vyprávěči, ať již reprodukčního nebo přímo tvůrčího typu. Jsou také relativně známější, protože většinou odpovídají obecné znakovosti vyprávěče, a od předchozí skupiny se liší živým zájmem

o ústní komunikaci, ochotou vyprávět a snahou o jisté slovesné ztvárnění svých nebo cizích zážitků. Z přítomnosti dovedou vybrat to, co je věcně zajímavé nebo zábavné, a tyto náměty pak reprodukují při různých příležitostech. Fabulační a stylistické úpravy jsou většinou neuvědomělé, dané jen přirozeným nadáním a sklonem k vyprávění: tyto schopnosti jsou někdy ovlivněny posloucháním zkušených vypravěčů, jindy se projevuje vliv četby, v poslední době pak, zvláště u střední generace (narozené mezi dvěma válkami do roku 1945), je v některých případech slovesný projev podvědomě ovlivňován televizními hrami a filmy, což se projevuje například ve fabulování se zřetelnými, ostře ohraničenými dějovými sekvencemi. Přirozeně lze v tomto případě hovořit jen o podvědomé tendenci. Skupina aktivních vypravěčů není ostře vymezená, což ostatně svým způsobem platí i o uvedeném již členění pasivních a aktivních mluvčích, a zdá se, že vypravěči nedávají přednost pouze slovesné komunikaci, nýbrž že to jsou současně i zpěváci a dobří tanečníci. Můžeme sem zařadit Rozálii Hrnčářovou, Josefa Koblihu, Ladislava Lekavého a Aloise Mikulance; Lekavý patří k nejčastěji uváděným vypravěčům v Horních Věstonicích vůbec.

Rozálie Hrnčářová (1922 – Vápenice) přečte asi tři knihy za rok, a to nejraději společenské a historické romány a pověsti, čte pravidelně noviny, má asi 20 knih a „*kdyby měla víc peněz, kupovala by je častěji*“. Rozhlas a televizi sleduje bez výběru. V kině byla v životě asi dvakrát, do divadla nechodí, ani do hospody, ani na zábavy, ani si nezve domů známé. Na besedy chodí málokdy. V mládí poslouchala od rodičů pohádky a pověsti a sama je ráda reprodukuje. Pro děti si i vymýšlí příběhy, dnes však už nemá pro koho. Je přesvědčena, že ji lidé znají jako zábavnou vypravěčku, i když anekdoty nevypráví. Je však známější jako dobrá zpěvačka a dříve hodně vyšívala. Dnes pracuje doma na zahrádce. Nejraději vypravuje pověrečné povídky (světýlka, strašení, čarodějnice), dále o vraždách (známé látky ze Žitkové a Vyškovce), příběhy ze života a humorky o Vraňáčkovi, který byl jejím tchánem. Repertoár Rozálie Hrnčářové je typicky kopaničářský a zřejmě se nezměnil, proto je známá hlavně mezi svými rodáky. Vypráví ráda a s chutí, dává přednost monoepizodickému vyprávění a používá velmi málo dialogů. Přitom však vypráví zkratkovitě tak, že děje nejsou zbytečně retardované a struktura postav není příliš složitá. (Zapisoval J. Maňas a I. Olexová.)

Josef Kobliha (1900 – Němčičky) přečte asi jednu knihu za měsíc, denně čte noviny (kromě kulturní stránky a sportu), dává přednost historickým románům a občas poslouchá rozhlas (dechovku, lidovky, starou hudbu, sportovní přenosy). Do hospody chodí hlavně na schůze, „za mlada“, tj. do roku 1965, hrál ochotnické divadlo. Na další otázky dotazníku neodpověděl, ale víme, že je členem karetní party, kde se kromě místních novinek vyprávějí i různé historky z původních vesnic a z vojenské služby. V létě se tato „šnopsová“ parta schází u jeho vinného sklepa. Z divadelních představení měl v oblíbě Dívou Báru a Maryšu. Televizi má rád, ale v dotazníku ji neuvadl vůbec. (Zapisoval J. Maňas a I. Olexová.)

Ladislav Lekavý (1911 – Dolní Bojanovice) stejně jako ostatní málo čte, ale sleduje televizi a rozhlas. V novinách má zájem o zahraniční zprávy a sport. Pravidelně sleduje Zemědělské noviny a Katolické noviny. Z rozhlasu poslouchá zábavnou hudbu, lidovky, dechovku a sport. V divadle dávno nebyl, do kina nechodí vůbec, občas jde na fotbal. V mládí hrával v Dolních Bojanovicích ochotnické divadlo a něco z této praxe dodnes zůstalo v jeho projevu. Byl velmi aktivním funkcionářem MNV za lidovou stranu a dodnes žije čilým společenským životem. Rád se seznamuje, rád vypráví, ale v dotazníku udal, že neví, je-li ostatními považován za vypravěče. Z jeho vyprávění lze sestavit barvitou historii osídlování Horních Věstonic; hlavně si pamatuje různé spletité záležitosti, politické a hospodářské čachry, a rád vypráví humorky o svém krajanu Benadovi. Tyto historky jsou tak obratně sestavené, že se svou literární propracovaností nápadně odlišují od ostatních historek; zřejmě humorky vypráví častěji a vypracoval si v nich určitý stereotyp. Je typem

vypravěče – zábavného pamětníka s poměrně složitými vzpomínkovými vyprávěními, která někdy postrádají logického sepětí; vypravěč si totiž včas neuvědomí, že hovoří k výzkumníkovi neznalému místních poměrů. L. Lekavý je sebevědomý mluvčí, rád se také sám poslouchá a přiznal se, že skládal písničky. Řadu také výzkumníkům zazpíval: jde o sentimentální repertoár. Těmito rysy se Lekavý liší od všech ostatních vypravěčů v Horních Věstonicích a je pro obyvatele jakýmsi prototypem zábavného vypravěče. Jeho repertoár je žánrově omezen na vzpomínkové vyprávění a vyprávění ze života a na dva typy humorek. (Zapisovaly postupně J. Dvořáková, I. Jarková, M. Návratová, M. Valuchová a D. Stryjová.)

[240]

Alois Mikulánek (1925 – Komňa) je pod stejným vlivem sdělovacích prostředků jako ostatní. Má asi 50 knih, je členem čtenářského klubu „Klíč“, za měsíc přečte až tři knihy. V Rovnosti vyhledává černou kroniku, pak zprávy a kulturní stránku. Rozhlas poslouchá bez výběru. Do divadla jezdí se zájezdy z Horních Věstonic dvakrát až třikrát ročně, dává přednost činohře a operetě podle nálady. Do hospody chodí „pro cigarcty“, občas se schází s přáteli. Je to zeť J. Mlčůcha, o němž již byla řeč. V dětství byl pod vlivem babiččinych pohádek, které sám pak reprodukoval dětem. V mládí hrával ochotnické divadlo, a to i v Horních Věstonicích se svými přáteli Koblihou a Davidkem. Vypráví rád anekdoty, některé příběhy si podle vlastního doznání i vymýšlí. Svým vyprávěním chce pobavit okruh známých.

[465]

Zvláště má v oblíbě historky ze života, vyprávění o neštěstí v zaměstnání, současně však také příběhy pro děti a humorky o Vraňáčkovi. Hovoří souvisle, ale ve velkých vypravěčských celcích a s častým opakováním, přerýváním děje a jeho složitým navazováním. Reprodukují poměrně nerozsáhlý repertoár. Od ostatních se liší jistými kulturními zájmy, které však bohužel nemají kladný vliv na jeho ústní projev. (Zapísoval M. Cogan.)

Do skupiny aktivních, tedy tvůrčích vypravěčů, bychom mohli zařadit Albinu Lipovskou a Jaroslava Zajíčka.

Albína Lipovská (1914 – Komňa) vlastní asi 350 knih(!), všechny je přečetla a „*teď z dlouhé chvíle čtu po páté Babičku a chystám se přečíst po třetí Bratrstvo*“. V novinách kromě zpráv sleduje dopisy čtenářů, inzeráty a román na pokračování. Televizi nemá, z rozhlasu poslouchá podle programu z novin kromě dechovky a lidové muziky i přednášky, literární pořady a četbu na pokračování. Do kina ani do divadla nechodí, ale když bývali ochotníci, nevynechala ani jedno představení. Pamatuje si „Rosemarii“ a „Sen noci svatojánské“. Do hospody ani na zábavy nechodí, je vyloženě zaměřena na rodinu. Udává, že v dětství ji nikdo nevypravoval, ona však svým dětem a vnukům skládá pohádky a baví je četbou, vyprávěním zpa-měti a různými příběhovými kontaminacemi. Při rodinné zábavě má ráda příběhy ze života. V současnosti se věnuje domácí práci a zahradě. Vypravuje monoepizodické příhody, spojované v proudou vyprávění bez výrazného označení. Málo používá přímé řeči pro rozvoj dramatického děje; přímá řeč je v jejím podání spíše retardační prvek společenského kontaktu. V pohádkách však postupuje jako zručná vyprávěčka a velmi obsáhle a dramaticky vypráví pověrečné povídky, zvláště o múrách. (Zapísoval M. Cogan a V. Fabiánová.)

Jaroslav Zajíček (1921 – Bystřička) přečte za měsíc dvě až tři knížky, má rád televizi a rozhlas. Kromě Rudého práva čte Zemědělské noviny, Obranu lidu a Nový život, sleduje časopisy Vinohrad, Malovaný kraj (oba odebírá) a Chovatel. Má doma asi 300 knih, které kupuje na doporučení denního tisku. Rozhlas poslouchá nepravidelně, a to odborné přednášky, dechovku, lidovky a sport. Do divadla chodí třikrát až pětkrát ročně, miluje veselohry, z filmů dobrodružné, historické a detektivní. Do hospody chodí nepravidelně na pivo a popovídání; vypráví se tam podle něho „o práci, které asi mají málo“. Sám vypravuje podle toho, kdo jsou jeho posluchači. Když se vypravuje o starší generaci, přidávají se k tomu i vzpomínky na látky pověrečných povídek; sám v mládí slýchal pohádky, pověsti a vyprávění o mládí různých mluvčích. J. Zajíček při vypravování dává přednost prostředí rodinné zábavy a sám je si právem vědom, že ho lidé znají jako vypravěče. Příběhy si nevymyslí, rád vypráví anekdoty. Věnuje se zahradce, vinohradu a autu. (Zápisy zpracoval J. Noll.)

Přehled mluvčích podle interpretačních schopností

a) Informátoři	
1. Božena Červinková, 1905, Klobouky u Brna	2 zápisy
2. Marie Skoumalová, 1905, Dolní Bojanovice	10 zápisů
b) Pasivní vypravěči, reprodukcijící na dotaz převážně registry	
3. Ignác Chovanec, 1914, Komňa	23 zápisů
4. Vlastimila Jurčíková, 1906, Nikolčice	14 zápisů
5. Štěpán Matýšek, 1906, Nikolčice	15 zápisů
c) pasivní vypravěči, vyprávějící na dotaz souvislá vyprávění	
6. Štěpánka Hrušková, 1928, Liešťany	3 zápisy
7. Vladislav Koudelík, 1921, Komňa	11 zápisů
8. Josef Mlčuch, 1907, Komňa	18 zápisů
d) aktivní vypravěči reprodukčního typu	
9. Rozálie Hrnčářová, 1922, Vápenice	17 zápisů
10. Josef Kobliha, 1900, Němčičky	10 zápisů

11. Ladislav Lekavý, 1911, Dolní Bojanovice	52 zápisů
12. Alois Mikulanec, 1925, Komňa	10 zápisů
e) aktivní tvůrčí vypravěči	25 zápisů
13. Albína Lipovská, 1914, Komňa	25 zápisů
14. Jaroslav Zajíček, 1921, Bystřička	6 zápisů

Přehled mluvčích podle regionů a lokalit, odkud přišli

- a) Kopanice
  - 1. Rozálie Hrnčářová (Vápenice)
  - 2. Ignác Chovanec (Komňa)
  - 3. Vladislav Koudelík (Komňa)
  - 4. Albína Lipovská (Komňa)
  - 5. Alois Mikulanec (Komňa)
  - 6. Josef Mlčúch (Komňa)
- b) Dolní Bojanovice
  - 7. Ladislav Lekavý
  - 8. Marie Skoumalová
- c) ostatní
  - 9. Božena Červinková (Klobouky u Brna)
  - 10. Štěpánka Hrušková (Lieštany)
  - 11. Vlastimila Jurčíková (Nikolčice)
  - 12. Jan Kobliha (Němčičky)
  - 13. Štěpán Matýšek (Nikolčice)
  - 14. Jaroslav Zajíček (Bystřička)

Vztah informátorů, pasivních i aktivních vyprávěčů k tradici se projevuje v tom, že někteří z nich se považují za vědomé nositele (nebo pamětníky) minulých informací obecně etnografického, obyčejového nebo dokumentárně historického charakteru. V Horních Věstonicích nejsou téměř pamětníci, kteří by písemně zachycovali tyto informace, a většina znalostí odchází spolu se svými nositeli. Dnešní sedmdesátníci samozřejmě hodnotí jevy jinak než střední generace, a tak se setkáváme s poněkud nostalgickými výroky „... pobádky? Vnukům a vnučkám tak nachystat duchny a né vykládat pobádky...“ (Jurčíková). Vzpomínky na obyčej jsou někdy obdobné: „... no a potom když sme pravda odešli sem, tož všechno to jako přestalo, zabynulo, no. A potom když sa tady... když sme si tady body dělali třeba, né, tak sme si je dělali po našem (rozuměj, jako v Dolních Bojanovicích). Tak byli stárči a stárky, bývaly štyry stárky lebo tři a včil už zas šest... tož sme to oslavovali rok co rok, jak hody, tak fašank... aji oltář sme mívali tady na Boží tělo, ano. Však to máme tam ešte všechno schované...“ (Skoumalová). K dokumentárně historickým vzpomínkám lze dodat dva výroky: „... pravda, když sme sa poznávali a chodili po tých sklepách, každý zpíval svoje písničky...“ (Jurčíková). „No a tak to musím povieť říct, že tady se lepší hospodari a lepší se nám tady žilo, jako doma. (Matýšek). Tyto hlasy jsou dostatečně reprezentativní, protože se v obměnách opakují i u jiných respondentů v jiných souvislostech, aniž bychom je museli vyjadřovat v procentech.

Informátoři a vypravěči nejsou jen nositeli minulých informací, ale také tradičních vyprávěčských kódů. To se projevuje zvláště ve stabilní oblibě jistých historik, tedy vyprávěných dějů, vztahujících se ke známým figurkám, jak jsme na to již upozornili. U aktivních vyprávěčů k této kódové tendenci přistupuje obliba jednotlivých žánrů, která je regionálně podmíněná a většinou, jak jsme již viděli, přetrvala v uplynulém poválečném čtvrtstoletí bez podstatných změn, snad jen nejvýše došlo v některých případech k tolerování jiné regionální tradice. V jednom žánru se ovšem všichni vypravěči a informátoři stýkají: je to vyprávění ze života nebo vzpomínkové vyprávění.²² Někteří (zvláště Kopaničáři) dávají přednost vyprávění ze života, jiní (Lekavý, Chovanec) se naopak soustřeďují na vzpomínkové vyprávění ne právě

ze svého vlastního života. Někteří přenesli svou snahu být mluvčím své (někdy tradiční, častěji však institucionální) skupiny i do Horních Věstonic, jindy naopak se z nich postupem času stali vypravěči bez posluchačů (L i p o v s k á). Vzpomínky jsou u Kopaničářů často doplněny pověrečnými povídkami. Humorky, jak již bylo řečeno, zůstaly většinou spojeny se svým výchozím zázemím.

Pokud jde o podřízení se konvenci nebo stereotypu, lze hovořit jen o konvenci v přijímání znakovosti vypravěče posluchači; této konvenci se někteří podřizují vědomě a dobrovolně (v řadě čísel L e k a v ý), ojediněle pak tato znakovost vyznívá objektivně například z vystupování hospodského „vypravěče“ Pařízka, kterého ovšem nikdo nebere vážně. Vypravěčská tradice se rozrušuje a mění jednak s odchodem svých nositelů nebo figurek, o nichž se vypráví, jednak s nezájmem mladší generace o aktivní slovesnou, esteticky ztvárněnou komunikaci. Mezi 30 dětmi ve škole jsme například našli jen jednoho obecně uznávaného a také objektivně dobrého respondenta, který se zjevným potěšením vyprávěl naučené pověsti o Děvičkách. Generace aktivních vypravěčů je starší (do ročníku narození 1900–1925), mezi mladší generací nebyl znám ani nalezen žádný schopný interpret. Druhým podstatným rysem rozrušování tradice je právě v přesídlené obci přijímání vypravěčských látek z jiného regionu a jejich další reprodukce tímž vypravěčem. Třetí typ rozrušování je narůstání nového tematického okruhu vyprávění, a to reprodukce televizních filmů a inscenací, jak jsme již na ni upozornili výše. Televize ovlivňuje své obecenstvo mnohem intenzivněji než rozhlas – ostatně jen jedna vypravěčka nemá doma televizor – a vzhledem ke své všestranné emocionální působnosti má prakticky dvojitě pole ovlivňování. Na jedné straně diferencuje, vlastně tříští původně větší tradiční a institucionální skupiny na rodiny shromažďující se večer u televizoru, na druhé straně naopak působí jako integrující činitel, který všem skupinám bez rozdílu dodává stejnou tematiku k hovorům. Přechodné období, kdy se sousedé scházeli u těch šťastnějších, kteří už televizory měli, a vytvářeli tak ad hoc nebo i stabilněji institucionální skupiny, již v ekonomicky stabilním prostředí Horních Věstonic minulo.

4. Vypravěčské situace a příležitosti jsou v dotazníku rozvedeny poměrně široce, ale odpovědi nejsou vždy konkrétní, zvláště pokud jde o chronologii. Znakovost vypravěčské situace je dána funkčně, tj. objektivním působením, vlivem situace (okolnosti) na vznik a průběh vyprávění (to je složka výrazová, signifiant), dále kauzálně, tj. subjektivním důvodem pro realizaci daného vyprávění v daném prostředí (to je složka významová, signifié), a konečně místem, dobou a společenským prostředím, tj. složením posluchačů (to je soubor asociací znaku).²³ K asociacím je třeba dodat, že jsou situace

- a) vynucené okolnostmi, kterým jednotlivec nemůže uniknout; z hlediska komunikace jsou to kontakty a setkání, například při čekání na autobus nebo ve zdravotním středisku, při jednotvárné kolektivní práci, v obchodě aj.; to jsou vypravěčské situace přechodného charakteru s proměnlivými posluchači i mluvčími;
- b) dané sice okolnostmi, přitom však jednotlivec se jich může i nemusí zúčastňovat. Z hlediska komunikace jde o besedy, ať již v hospodě, při večerním setkání na zápraží, kolem 1. listopadu na hřbitově, ve sklepě při kupování vína; někdy sem lze zařadit i příležitostný shluk náhodných diváků při neštěstí (pokud nejde jen o kontaktování) a dobrovolně volenou skupinu ke společné práci (dračky);
- c) dobrovolně zvolené; sem patří besedy při rodinných nebo výročních příležitostech, posezení ve sklepě při ochutnávání vína aj. Jde o výrazné besedy spojené s trávením volného času. Kromě nich sem dále patří připravené besedy při folkloristickém výzkumu a konečně vyprávění dětem. Připravené nebo řízené besedy se často vymknou z ruky výzkumníka a pak lze obvykle snimat přirozené projevy.²⁴

Vnitřní znaková hierarchie, příznačná pro kontakty a setkání, je dána pořadím asociace–výraz–význam. Znakovost besed je dána hierarchií výraz–význam–asociace, v připravených besedách převládá význam nad asociacemi a výrazem a po-

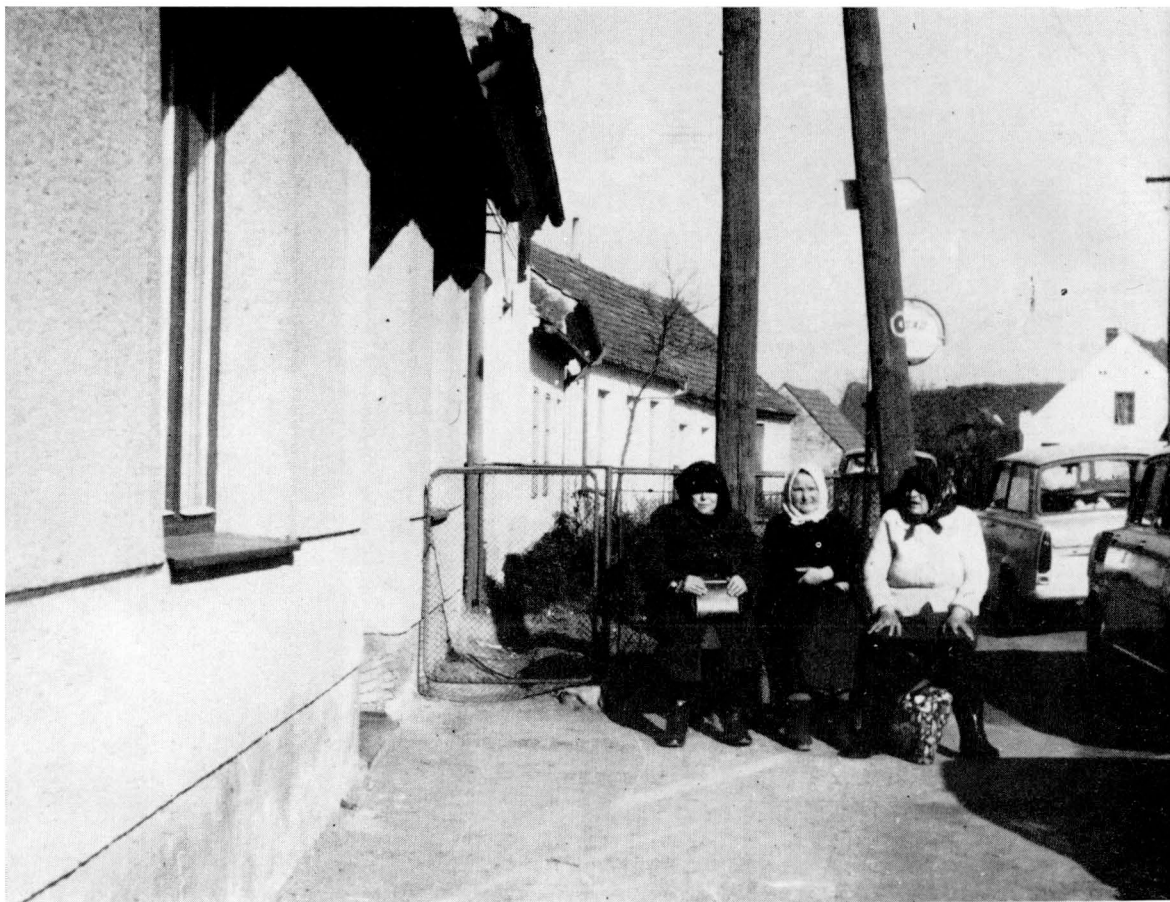

dobná situace je při vyprávění dětem: zde jsou ovšem asociace až na posledním místě (význam-výraz-asociace). Hierarchie znakových složek je objektivně analyzovatelná, nelze hovořit o její neproměnnosti, nýbrž spíše o převládajících tendencích. V oblasti funkční jsou to tendence k humorným vyprávěním, v oblasti kauzální lze pozorovat přesun zájmu směrem k informativní sdělnosti, což je logické, uvážíme-li, že esteticky a umělecky ztvárněný odraz skutečnosti mají lidé k dispozici v hromadných sdělovacích prostředcích, takže jeho závazná existence se ve slovesných komunikátech vyžaduje méně, a konečně v oblasti asociací lze pozorovat tendence k omezení počtu účastníků při komunikaci a omezení prostorové (zábava = sklep) a časové (odpočinek nebo naopak monotónní práce).

[241]

Zajímavý je soupis vypravěčských situací a příležitostí, jak je vypočítaly 11-14leté děti při výzkumu. Patří sem: vázání a sklizeň rajčat, práce ve vinohradu, při pěstování a sklizni brambor a kvěťáku, při sběru okurků, vybírání kamení z pole, při svazkování ředkvičky, ožínání řepy, při loupání česneku, ve skleníku, při zašívání pytlů, při řezání provázků na uzavazování révy a při draní peří. Jsou to příležitosti převážně pro ženy. O mužských situacích a příležitostech se děti vyjadřovaly rozpačité: zařadily sem hospodu, čas před schůzemi a po nich, odpočinek při práci ve vinohradě, popřípadě různé drobné opravy a práce doma.

[469]

[242]

Závěrem lze konstatovat, že Horní Věstonice se v oblasti vypravěčských situací a příležitostí neliší od ostatních vesnic podobné produkční oblasti.²⁵

5. Vyprávění můžeme v Horních Věstonicích – stejně jako v jiných lokalitách a regionech – chápat jako celek ústní komunikace, strukturovaný soubor denotátů, funkcí a konotací, tedy jako konkrétní historicky podmíněný výběr, využití a ústní ztvárnění prvků lidové slovesné tradice a jejich další rozvedení nebo zúžení při dané vypravěčské situaci nebo kontaktu. Vyprávění, v němž po druhé světové válce obecně převládá informativní sdělnost a v němž tedy nejde vždy jen o tradičně ztvárněné příběhy, nýbrž často jen o pouhé komentáře, musíme pro podrobnější charakteristiku předem tematicky rozdělit na jednotlivé zápisy, tedy výpovědi věnované jedné tematice nebo vyprávění o jednom příběhu, o jedné události. U některých mluvčích je to poměrně obtížné, protože jsou zvyklí hovořit v jednom nepřetržitě proudě (je to zejména I. Chovanec a V. Jurčíková), a teprve dodatečně lze jejich výklad rozčlenit na jednotlivé monoepizodické příběhy nebo jednotlivé informace. Jiným případem je vyprávění L. Lekařové, který sice také hovoří v nepřetržitě sledu, ale jednotlivé příběhy, komentáře nebo informativní výpovědi vědomě odděluje. Stanovení počtu záznamů bylo tedy v některých případech umělé, dodatečné, aby vůbec byla vytvořena jistá možnost orientace v zápisech. Způsob podání a jeho epizodizace je samozřejmě individuální a je závislé jednak na

[470]

vedení rozhovoru výzkumníkem, jednak na nadání, schopnostech a zaměření jednotlivých mluvčích. **[243]**

Ústní komunikáty z průzkumů v letech 1975 a 1976 lze roztrdit do čtyř základních skupin, v nichž je patrná sémiotická interpretace skutečnosti, tj. pojetí tematiky a základní žánrové tendence při její reprodukci.

I. Vyprávění, v nichž je irrealita přijímána jako neskutečnost bez dalšího zdůvodňování	
1. pohádkové látky	(4)
a) pohádky pro děti a vymyšlené příběhy podle vzoru pohádek	2 záznamy
2. žertovné příběhy nepravděpodobného obsahu	2 záznamy
celkem 4 záznamy, tj. 1,9 ‰.	
II. Vyprávění a informace, v nichž je irrealita přijímána jako skutečnost	
1. pověrečné látky z původního bydliště	(9)
a) informace o jevech, praktikách a nositelích (např. o bohyních)	2 záznamy
b) vyprávění memorátového charakteru	2 záznamy
c) žertovná vyprávění memorátového charakteru	4 záznamy
d) vyprávění fabulátového charakteru	1 záznam
e) žertovná vyprávění fabulátového charakteru	nezachyceno
2. pověrečné látky z nového bydliště	(6)
a) informace	4 záznamy
b), c), e)	nezachyceno

d) vyprávění fabulátového charakteru	2 záznamy
3. pověstové látky s nadpřirozeným dějem z původního bydliště	nezachyceno
4. proctví	1 záznam
celkem 16 záznamů, tj. 7,6 %.	
III. Vyprávění a informace, v nichž je irrealita přijímána jako racionálně zdůvodněná neskutecnost	(17)
1. pověrečné látky z původního bydliště	11 záznamů
a) informace o jevech, praktikách a nositelích (např. o bohyních)	nezachyceno
b) vyprávění memorátového charakteru	1 záznam
c) žertovná vyprávění memorátového charakteru	3 záznamy
d) vyprávění fabulátového charakteru	2 záznamy
e) žertovná vyprávění fabulátového charakteru	(1)
2. pověrečné látky z nového bydliště	
ani informace, ani vyprávění nejsou k dispozici, pouze 1 vyprávění žertovného fabulátového charakteru	1 záznam
3. pověstové látky	(3)
a) pouze informace o nich, samotná vyprávění nebyla zachycena	3 záznamy
celkem 21 záznamů, tj. 9,5 %.	
IV. Vyprávění a informace, v nichž je realita přijímána jako skutečnost	(22)
1. o způsobu života v původním bydlišti před válkou	16 záznamů
a) informace	3 záznamy
b) vyprávění memorátového charakteru	2 záznamy
c) žertovná vyprávění memorátového charakteru	1 záznam
d) vyprávění fabulátového charakteru	nezachyceno
e) žertovná vyprávění fabulátového charakteru	(4)
2. o způsobu života v původním bydlišti za války a při osvobození	1 záznam
a) informace	3 záznamy
b) vyprávění memorátového charakteru	
jiná vyprávění nebyla zachycena.	
3. o způsobu života během osídlování	(18)
a) informace	6 záznamů
b) vyprávění memorátového charakteru	11 záznamů
c), e)	nezachyceno
d) vyprávění fabulátového charakteru	1 záznam
4. o způsobu života při zakládání JZD a později	(21)
a) informace	11 záznamů
b) vyprávění memorátového charakteru	9 záznamů
c), e)	nezachyceno
d) vyprávění fabulátového charakteru	1 záznam
5. žertovná vyprávění o figurkách v původním bydlišti	(34)
a) informace o nich	5 záznamů
d) vyprávění fabulátového charakteru	29 záznamů
b), c), e)	nezachyceno
6. žertovná vyprávění o figurkách v novém bydlišti	(6)
a) informace o nich	nezachyceno
b) vyprávění memorátového charakteru	3 záznamy
d) vyprávění fabulátového charakteru	3 záznamy
c), e)	nezachyceno
7. různé příběhy z původního bydliště před válkou a ve válce	(34)
a) vyprávění memorátového charakteru	7 záznamů
b) žertovná vyprávění memorátového charakteru	10 záznamů
c) vyprávění fabulátového charakteru	10 záznamů
d) žertovná vyprávění fabulátového charakteru	7 záznamů
8. příběhy z totálního nasazení	(17)
a) vyprávění memorátového charakteru	9 záznamů
b), d)	nezachyceno
c) vyprávění fabulátového charakteru	8 záznamů
9. různé příběhy z nového bydliště	(16)
a) vyprávění memorátového charakteru	2 záznamy

b) žertovná vyprávění memorátového charakteru	5 záznamů
c) vyprávění fabulátového charakteru	6 záznamů
d) žertovná vyprávění fabulátového charakteru	3 záznamy
10. pověstové látky etnologické	(1)
a) vážná vyprávění	1 záznam
11. různé příběhy z blíže neurčené doby	(2)
a) vážná vyprávění	nezachyceno
b) žertovná vyprávění	2 záznamy
celkem 175 záznamů, tj. 81 ‰.	

Skupiny komunikátů, početní zastoupení jednotlivých tematických skupin a základní rozřídění žánrů lze seřadit do tohoto přehledu:

Žánrová charakteristika	Tematická skupina				Celkem
	I.	II.	III.	IV.	
Informace	–	7	14	39	60 – 27,8 ‰
Vyprávění ze života	–	2	–	44	46 – 21,3 ‰
Žertovné vyprávění ze života	–	4	1	20	25 – 11,5 ‰
Vzpomínkové vyprávění	–	3	3	28	34 – 15,8 ‰
Žertovné vzpomínkové vyprávění	2	–	3	44	49 – 22,7 ‰
Pohádky	2	–	–	–	2 – 0,9 ‰
Celkem	4 1,9 ‰	16 7,6	21 9,5	175 81 ‰	216

Z tabulky vyplývají tyto skutečnosti:

1. Absolutní většinu (81 ‰) tvoří komunikáty, v nichž je realita interpretována jako skutečnost. Tematicky jsou tyto reálné promluvy soustředěny na žertovná vyprávění (nebo informace) o figurkách, které žily v původním prostředí přesídlenců, a na různé příběhy z původního bydliště před válkou a za války (IV.–5 a IV.–7). Druhou početně nejvíce zastoupenou skupinu tvoří informace o způsobu života v původním bydlišti a o zakládání JZD (IV.–1 a IV.–4). Není vyloučeno, že tento poměrně vysoký počet pouhých informací je podmíněn postupem výzkumníků, kteří kladli příslušné otázky. Početně třetím tematickým okruhem jsou vyprávění o způsobu života během osidlování, příběhy z totálního nasazení a různé příhody z nového bydliště (IV.–3, IV.–8 a IV.–9). Zbývající náměty (IV.–2, IV.–6, IV.–10 a IV.–11) jsou zastoupeny pouze jednotlivými zápisy, i když se na ně výzkumníci dotazovali zvláště.

2. Vyprávění a informace o věrských jevech a úkonech s reálným vysvětlením tvoří necelých 10 ‰ námětů, i když v původním bydlišti byly nepochybně podstatně oblíbenější. Tento jev zřejmě souvisí se vztahem vypravěč–publikum, tedy s oblastí asociací, a částečně s významovou složkou vyprávění a s jejich funkčností.

3. Pověrečná a pohádková vyprávění (tradiční pohádka zachycena nebyla) jsou zřetelně na ústupu (7,6 ‰ a 1,9 ‰).

4. Žánrově převažují v obecném přehledu informativní sdělení (27,8 ‰), z vypravěčských žánrů pak žertovná vzpomínková (a jiná) vyprávění (22,7 ‰), vyprávění ze života (21,5 ‰), vzpomínková vyprávění a příhody (15,8 ‰), po nich následují žertovná vyprávění ze života (11,5 ‰) a pohádky (0,9 ‰). Tento obecný pohled je třeba diferencovat, aby lépe vynikla jeho vnitřní struktura.

5. Informace, tj. popisy, sdělení, jsou mezi komunikáty I. a II. skupiny zhruba stejně početně zastoupeny jako vyprávění s jistým estetickým záměrem. Tradiční folklórní pověrečné látky, interpretované jako věrohodné (II.–1, II.–2), se podávají převážně formou vyprávění, a to memorátového nebo fabulátového charakteru (celkem 66 ‰), zatímco při jejich racionální interpretaci (III.–1, III.–2) je naopak v 66 ‰

záznamů použito informativního výkladu. Racionální vysvětlování nadpřirozených jevů a úkonů potlačuje tedy zcela zřetelně jejich estetické ztvárnění a jeho vypravěčskou nosnost. Obdobně je tomu v pověstových látkách (III.–3).

6. Zcela jinak vypadají zápisy největší, tj. IV. skupiny komunikátů. Zde je pouze 22,3 % informativních sdělení, zatímco plných 77,7 % tvoří vyprávění, ucelené epizody, zážitky, zvláště veselé, tedy vyprávění v běžném slova smyslu. Jde svým způsobem o netradiční, řekněme „současný“ prozaický folklór,²⁶ o jehož společenské působnosti již byla řeč a jehož estetické složky se budeme snažit vysvětlit v dalším výkladu. Přitom způsob života v původním bydlišti (IV.–1, IV.–2) se převážně jen popisuje, zatímco průběh osídlování je naopak předmětem zejména vypravěčského zájmu. Příběhy z období zakládání JZD nesou zpoloviny charakter popisné informace, zpoloviny již dosahují jisté fabulovanosti. I tato situace je poněkud připravena způsobem výzkumu a v daném případě také repertoárem jednoho z mluvčích (L. L e k a v ý).

7. Žertovná vyprávění memorátového nebo fabulátového charakteru tvoří v celé IV. skupině 36,5 %, přičemž 54,7 % jejich počtu je zaměřeno na figurky, proto jsme tuto skupinu vyčlenili zvláště (IV.–5, IV.–6). Žertovná vyprávění různých příběhů z původního i z nového bydliště i odjinud (IV.–7, IV.–9, IV.–11) tvoří vždy nejméně polovinu zápisů dané tematiky. Pouze z totálního nasazení (IV.–8) neexistují zřejmě žádné žertovné historky již vzhledem k samotné tematice. Anekdoty jako samostatný žánr a obscenní historky nebyly zachycovány.

Úhrnem bylo zapsáno a roztříděno 216 zápisů, mezi nimiž je ve čtyřech zápisech osm textů písní.²⁷ Z celkového počtu byly 104 zápisy pořízeny u Kopaničářů (48,1 %), 62 u přesídlenců z Dolních Bojanovic (28,6 %) a 50 u ostatních (23,3 %). Přitom z celkového počtu 14 mluvčích je 6 Kopaničářů (42,8 %), 2 z Dolních Bojanovic (14,4 %) a 6 ostatních (42,8 %); v průměru připadá na jednoho Kopaničáře asi 13 zápisů, u ostatních asi 8, u dvou mluvčích z Dolních Bojanovic je situace specifická.

Ve vyprávění jako procesu ústní komunikace a současně souboru ústních komunikátů se jako výchozí aspekt rozboru reálně uplatňuje syntagmatická dvojice „záměr posluchače – záměr mluvčího“. Společnost totiž disponuje určitým ustáleným a souvislým výkladem světa, který si člověk individuálně přizpůsobuje, a tak se posluchačská pozornost nejvíce soustřeďuje na novinky z nejbližšího okolí (až po „klepy“ a pomluvy). To je první fáze ústní komunikace vůbec. Dokládá ji vysoké procento přesně formulovaných odpovědí respondentů bez ohledu na věk, původ a zaměstnání; ženy přitom poněkud převažují, ale to bychom museli stanovit přesněji zvláštním dotazem na konkrétní obsah komunikátů (viz odpovědi na otázky č. 6–9 v oddílu D dotazníku). Druhou fází je posluchačský zájem o příběhy, příhody všeho druhu, hlavně zábavné, tedy zájem o vyprávění jako jistou formu, na niž jsou ustálené požadavky tematické (všichni znají typické figurky, o nichž chtějí znova a znova poslouchat, většinu posluchačů zajímá také historická tematika), žánrové (zábava) a někdy i jazykové. Zvláště poslední aspekt je dosti složitý, protože jde jednak o požadavek dramtizace postav (žid nebo cikán se vždy odlišuje foneticky), jednak o předvedení směšnosti nebo dokumentárnosti použitého dialektu. V Horních Věstonicích se dialekty vzájemně dobře snášejí, protože ani Valaši, ani Kopaničáři se od sebe subjektivně foneticky příliš neodlišují. Třetí fáze posluchačského zájmu jsou úvahy a komentáře; na ně se při výzkumu doptáme nejobtížněji, obvykle až v závěru nahrávání, kdy už zdánlivě „není o čem hovořit“.

Záměr mluvčího odpovídá požadavkům posluchačů, ale je v dialektickém vztahu k jeho vlastnímu zájmu uplatnit příslušným způsobem vlastní osobu. Vypráví-li Božena Červínková o tom, jak se lidé dříve bavili, ukáže hned samu sebe jako nositelku tradice (má kroj, dcerám – stárkám jej také pořídila apod.). Josef Kobliha vypravuje příběh z vojenské služby, v němž vystupuje v roli

ušlechtilé postavy. L a d i s l a v L e k a v ý se často interpretuje jako mluvčí na straně spravedlnosti a zdravého rozumu. Mluvčí tak reaguje na posluchačský zájem a postupuje od informace k vyprávění epizod a od jejich řetězení k úvahám a komentářům. To je cesta soudobého lidového vyprávění při živé ústní komunikaci, to je také cesta využití žánrů lidové slovesnosti. Lze ji vyvodit z rozboru zápisů a z jejich konfrontace se situací v terénu i z odpovědí respondentů.

V zapsaných informacích a vyprávěních se obecně projevuje několik různých názorových rovin, které nacházejí svůj konkrétní výraz v ideovětematické složce textů. Jsou to zejména rozpory mezi konkrétními názory mluvčího a názory ostatních příslušníků skupiny nebo účastníků besedy; zjišťují se dost obtížně a spočívají například v tom, že některý z mluvčích je v mínění druhé skupiny označován za málo věrohodného, vychloubačného, názorově scestného apod. Tyto výroky z valné části pocházejí z osobních rozporů a záští a nejsou typické jen pro Horní Věstonice. Druhou oblastí jsou rozpory mezi představami mluvčího a společnosti a jejím reálným stavem. Zde se setkáváme s třídním a stranickým přístupem k jevům skutečnosti a s jejich posuzováním. V Horních Věstonicích jsou – jako často jinde na jižní Moravě – jednak lidovci, jednak komunisté (i z bývalých sociálních demokratů); Československá strana socialistická tradičně nemá na vesnici rozhodující pozici. Stranické organizace nemají své oficiální mluvčí, avšak názorové roviny se v soukromé ústní komunikaci nebo v malé tradiční či institucionální skupině pohybují v rozmezí zapsaných názorů L a d i s l a v a L e k a v é h o a I g n á c e C h o v a n c e. Dnes jde spíše o to, jak vyjít s ostatními vesnicemi ve sloučeném JZD Pálava, jak vypěstovat na prodej co nejvíce hroznů a jak se dohodnout s vinařskými závody v Mikulově: to je skutečnost, s níž se někdy mluvčí ocitají v rozporu. A konečně existují rozpory mezi estetickými představami mluvčího, které realizuje například ve vlastním vyprávění, a představami posluchačů, zejména z jiné skupiny nebo jiného regionálního původu. Také tento jev se obtížně zjišťuje, protože mluvčí o sobě sami nceradí hovoří a jejich posluchači se rozcházejí v oceňování. Zdá se, že největší důraz se klade na předmět vyprávění, zatímco jeho forma je poněkud v pozadí zájmu.²⁸

Vyprávění zjevně vzniká z informativního komunikátu jeho častějším opakováním. Obsah jednotlivých vyprávění, tj. v ideovětematickém významu jejich námět, téma, vyvolá při reprodukci jistý druh emocionálního vzrušení, čímž skladba nabývá „obsahu“ v širším, přeneseném smyslu, jako vyjádření, odpověď na primární emocionální přijetí, na komplexnost prožitku. To vidíme nejlépe při hodnocení vyprávění jako procesu komunikace.²⁹ Převážná většina připravených i některých přirozených vyprávěčských situací a besed byla zahájena obecnými novinkami, vlastně „klepy“, v nichž se markantně uplatnila referenční (denotativní, kognitivní) a výrazová (emotivní, expresivní) funkce jazykového projevu. To jsou například komunikáty B o ŷ e n y Č e r v i n k o v é nebo V l a s t i m i l y J u r č í k o v é, které v kontinuálním vypravování byly přerušovány a usměrňovány pouze strohými dotazy výzkumníků. U M a r i e S k o u m a l o v é k referativní funkci přistupuje zřetelná záměrná funkce výrazová a výzvolá, projevující se ve vzpomínkách na minulost a na výroční obyčeje v počátcích nového osídlení. V podání I g n á c e C h o v a n c e, V l a s t i m i l a K o u d e l í k a a L a d i s l a v a L e k a v é h o zřetelně vystupuje funkce výzvolá a částečně estetická, vyjádřená ve zřetelném monoepizodickém členění ústního projevu, ve výběru obecně zajímavých námětů nebo v komentování vlastních zážitků a ve snaze zařadit je do širších společenských souvislostí, stejně jako ve využívání mimojazykových prostředků komunikace.

Ve významové složce narativnosti, ve slovesném projevu před posluchači (kteří při záznamech byli představováni obvykle dvojicí výzkumníků s magnetofonem) se výběr tematicky řídil dotazy, o nichž se zmiňujeme výše. Někteří mluvčí se sami rozhovořili, a tak jsme v projevech L. L e k a v é h o, I. C h o v a n c e, Š. M a t ý š k a a dalších mohli sledovat, jaké zákonitosti platí při výběru tematiky v nepře-

rušovaném sledu řeči. Jde-li o introvertního mluvčího (Chovanec, Hrnčárová, Koudelík), snaží se převážně chronologicky vyčerpát všechny příběhy dané tematiky (vojenská služba – válka – osídlování), zatímco záměrně zábavný vypravěč nebo sebevědomý mluvčí (Lekavý, Zajíček) řadí vyprávění různého obsahu. Je to vidět i v tematickožánrovém přehledu následnosti jednotlivých čísel u mluvčích:³⁰

1. Červínková:	IV-3a, IV-4a	...	2
2. Hrnčárová:	IV-5c, IV-5c, IV-5a, IV-5c, IV-5c, IV-1a, IV-5c, IV-5c, II-1b, II-1c, II-1c, II-1c, II-1a, II-1c, II-1c, VI-7c, IV-7c IV-11b, III-1d, III-1d	...	17
3. Hrušková:	IV-2b, IV-8a, IV-8c, IV-8a, IV-8c, IV-8c, IV-8c, IV-8c, IV-8a.	...	3
4. Chovanec:	IV-8a, III-1a, III-1a, III-1a, II-4, III-1a, III-1a, III-1a, III-1a, III-3a, III-3a, III-1a, IV-5a, IV-5a	...	23
5. Jurčíková:	III-3a, III-3a, III-3a, IV-1a, IV-3a, IV-3a, IV-3a, IV-4a, IV-3a, IV-4a, IV-4a, IV-4a, IV-4a, IV-4a	...	14
6. Kobliha:	IV-7d, IV-7b, IV-7d, IV-7b, IV-5c, IV-9c, IV-7b, II-1d, II-2d, III-2e	...	10
7. Koudelík:	IV-7c, IV-9c, IV-3d, IV-8a, IV-8c, IV-8a, IV-8a, IV-2b, IV-8c, IV-8c, IV-8a	...	11
8. Lekavý:	IV-9a, IV-9b, IV-9d, IV-9c, IV-9b, IV-9b, IV-9b, IV-7c, IV-4b, IV-6b, IV-6b, IV-6b, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-7c, IV-1d, IV-1a, IV-1c, IV-1c, IV-1b, IV-7b, IV-7b, IV-7b, IV-1a, IV-1a, IV-1b, IV-1a, IV-1a, IV-1a, IV-7a, IV-7d, IV-3b, IV-3b, IV-3b, IV-3b, IV-3b, IV-3b, IV-3b, IV-4b, IV-4b, IV-4b, IV-4b, IV-7d, IV-7a, IV-1a, IV-7a	...	52
9. Lípovická:	IV-4d, IV-4b, IV-4b, IV-4b, I-1a, IV-1a, IV-10a, II-1a, IV-4a, III-1a, III-1a, IV-7c, III-1d, IV-9d, IV-7b, IV-11b, I-1a, III-1c, III-1c, IV-9d, IV-7b, II-2d, IV-7d, IV-7d, IV-7d	...	25
10. Matýšek:	IV-5c, IV-5a, IV-5c, III-7c, IV-1a, III-1a, IV-7c, IV-9c, IV-5a, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-1b, IV-3b, IV-4b	...	15
11. Mikulanec:	IV-5a, IV-9c, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-7a, IV-5c, IV-7c, I-2, I-2	...	10
12. Mlčuch:	IV-7a, IV-2b, IV-3b, IV-2a, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-5c, IV-6c, IV-6c, IV-6c, IV-9c, II-2a, II-2a, II-2a	...	15
13. Skoumalová:	IV-1a, IV-4a, IV-4a, IV-1a, II-1b, IV-4a, II-2a, IV-7a, IV-1a, IV-1a, IV-1a	...	11
14. Zajíček:	IV-7b, IV-7b, IV-5c, IV-9b, III-1e, IV-1a	...	6

Jistá tendence se projevuje v řazení žertovných příběhů a pověrečných povídek, které většinou následují po sobě v sériích o 2–10 vyprávěních. Tři mluvčí dávají přednost užívání dovětek, vyjadřujících jejich názor na danou tematiku, nebo se obracejí přímo k výzkumníkům o souhlas nebo potvrzení svých časových nebo zeměpisných údajů. Dramatizace postav mimojazykovými prostředky se téměř nevyskytuje.

Z výrazových složek narativnosti zaznamenaných projevů zasluhuje pozornosti využití dialogů. Vypravěčská intence se projevuje v dějových dialogích, jimiž se dramatizuje děj k rychlejšímu spádu (Lipovská), zatímco kontaktní dialogy děj retardují a stávají se složkou spíše jeho popisu, vyprávění o ději než dějem samotným, jako např. ve vyprávění L. Lekavého nebo J. Zajíčka o současnosti.³¹ Kompozičně jsou jednotlivé projevy monoepizodické nebo polyepizodické (méně často). Lekavý začíná řadu svých vyprávění o současnosti jako memoráty o sobě a skončí fabulátem se širším dějovým a postavovým záběrem. Chovanec má v oblíbě retardační vysvětlivky. Jurčíková v podstatě odpovídá na otázky. Inzitivní introvertní poznámky najdeme v zápisech vyprávění V. Koudelíka. Častá odbočení a náznaky vysvětlivek najdeme u Lekavého (doslovný přepis): „*No ale mu řekli, když jsme dojeli na ten národní výbor, tak mu řekli, že štrnáct dní to musí mít vystavené, a až tam nebude žádný z tychto, z těch Dolních Bojanovic, to chcet negdo, tož teprv mně ho, jako že já su, protože já už sem byl vystěhovaný, že mám*

tady svoje.“ Tento složitý způsob odpadá u série desíti vyprávění o figurce Jakubu Benadovi, která je naopak velmi obratně sestavená a stylizovaná, takže vypadá jako mnohokrát opakovaný a tím slovesně i kompozičně vyříbený cyklus; stejný rozpor najdeme ve vyprávění o pověrečných látkách, v memorátech a fabulátech A. Lipo vské ve srovnání s texty jejich pohádek, které mohou být navíc vyříbené vlivem četby. Snaha o formové nebo kompoziční ztvárnění během vyprávění, tedy během komunikace s posluchači, je přirozeně nezáměrná, intuitivní, a jen vícenásobné opakování nebo záměrná volba posluchačů (děti) vede k propracování formy. Vypravěči tohoto typu jsou často současně obratní zpěváci, tanečníci (Lekavý, Hrnčárová) nebo bývalí ochotníci (Kobliha, Mikulánek); všichni jmenovaní jsou aktivní reprodukční vypravěči, zatímco aktivní tvůrčí vypravěč J. Zajíček je vášnivý čtenář, vlastníci 300 knih a čtoucí 2–3 knihy průměrně za měsíc. Takže skutečným „přírodním“ talentem je pouze A. Lipo vská.³²

Odras nevyrovnaných představ o světě se projevuje nejasností nebo překotností vyprávění, jestliže je chápeme jako výsledek řady myšlení – jazyk – řeč – slovesný projev. Zde ovšem nemůžeme usuzovat s konečnou platností, protože všechny průzkumy probíhaly vlastně v mimořádných podmínkách a pro nezvyklé posluchače, čímž byla někdy ovlivněna jejich celková struktura.³³

Konotační složky narativnosti lze obecně rozdělit na jevy, které utváří nebo vymýšlí při vyprávění sám vypravěč jako autor nebo interpret komunikátu, a jevy, které jsou ovlivněny jeho kontaktem s posluchači. K první skupině patří především motivovanost variability, záměrnost, s níž se vypravují regionální historky z původního prostředí, aniž se přejímají látky odjinud. Výjimku tvoří J. Mlčůch, který začne vyprávět o svém životě a osídlování, přejde na původní region (Kopanice) a na uječka Vraňáčka a k němu asociuje historky o Jakubu Benadovi. Mlčůch jediný absorboval do svých komunikátů několik tradic. Mluví si také někdy záměrně volí skupiny k vyprávění, které ani nejsou z jeho prostředí. Zajímavým příkladem je „šnopsová parta“ Jurčík, Matýšek (oba sedmdesátiletí z Nikolčic), Kobliha (šestasedmdesátiletý, Němčičky), někdy Lekavý (pětašedesát, Dolní Bojanovice) a Zajíček (pětapadesátiletý, Bystřička). Tito mluví si při karetní hře „šestašedesát“ vypravují příběhy z mládí, z vojenské služby a novinky z Horních Věstonic. Je zajímavé, že mezi nimi zákonitě není Kopaničář. Charakteristickou konotační složkou je zcela účelový pohled na vyprávěné děje, jejich zařazení do obecného informativního ústního procesu a navazování jedněch dějů na druhé na základě jejich tematické (a jen ve výjimečných případech typologické nebo žánrové) podobnosti. Otázka pronikání původních lokálních nebo regionálních vypravěčských postupů bude řešitelná dalším srovnáním prostředí, z něhož mluví pocházejí, s novými poměry v Horních Věstonicích. Kopaničáři mívají zvyk vypravovat bez úvodních frází a vpadat rovnou doprostřed děje; i když jsou přirozeně možné individuální odchylky, lze tento postup zjistit i v jejich prostředí v Horních Věstonicích.³⁴ K výběru obrazných prostředků lze jen konstatovat, že i ty nejtradičnější látky jsou vyprávěny s použitím velmi všedních vyjadřovacích prostředků a neoplývají ani metaforičností, ani využíváním přísloví, srovnání apod.

K jevům ovlivněným kontaktem mluvího s posluchači náleží odvolání se na svědky a pamětníky, reakce na repliky a podněty posluchačů a jejich oslovování. Tato intence je zřetelná u řady mluvího, kteří po počáteční nejistotě nebo ostychu upadají do tohoto obvyklého ústního narativního kontaktu bez ohledu na uvedené již zvláštní podmínky při nahrávání promluvy na pásek. Řízená beseda jim umožňuje jednak vzpomenout si na různé zajímavosti k vyprávění, jednak je bohužel v některých případech vede k omezování se na prostou vypravěčskou nebo informáторskou odpověď respondenta výzkumníkovi: v takovém případě bylo třeba obdobnou otázku položit v jiné souvislosti znova.

Znakovost vyprávění jako slovesného tvaru, výsledku komunikace, obsahuje

ve své významové složce především soubor námětů, ztvárnění přítomné nebo minulé skutečnosti, podávané převážně věcně komunikativním postupem. Emocionálního charakteru nabývají pro vypravěče memoráty a řada fabulátů; často se interpretují tak, aby zaujaly posluchače např. vzájemným řazením epizod, prokládáním prozaických výpovědí písněmi apod. Na jednotlivých tematických skupinách se přesídlenci podílejí takto:

Skupina	Počet záznamů	Kopanice	Dolní Bojanovice	Ostatní
I.	4	4	–	–
II.	16	12	2	2
III.	21	15	–	6
IV.	175	73	60	42
Celkem	216	104	62	50

Při řízených besedách se zejména žertovné příběhy spojovaly, jak jsme již poznamenali výše; ve dvou případech jsme měli možnost sledovat variování jednoho vyprávění o osvobození, v několika případech můžeme srovnávat tutéž látku (Benada, Vraňáček) ve vyprávění nebo v regestech více mluvčích. Spolu s ostatními badateli lze konstatovat, že i ve vyprávění v Horních Věstonicích, zvláště ve vyprávění ze života, ze současnosti a v žertovných vyprávěních, se hlavní vypravěčská pozornost soustřeďuje na základní dějovou zápletku a její velmi stručnou fabulaci, přičemž důvody nebo vysvětlení jednání hlavních postav se interpretují různě. O každé figurce znají mluvčí celkem ustálený nevelký počet epizod (3–5), které nekontaminují, nýbrž v podstatě dodržují jako jednotlivá monoepizodická sdělení. Nesnaží se vůbec o formově různorodá vyprávění, ani o příliš propracovanou dramatickosti (s výjimkou L. L e k a v é h o); neprojevuje se tedy u nich tendence k samostatné interpretaci látek obecně známých, nýbrž jejich pouhá reprodukce. To je jedna ze zákonitostí určujících charakter významové složky znakovosti vyprávění. Nejde totiž jen o propracování výrazové složky nebo zážitku, nýbrž o sám významový výběr, o jednoznačnou podvědomou reakci na bezprostředně položenou otázku co, o čem a proč se vypráví. Je to zřejmě i zárodečný prvek nově se tvořící tradice předávání prostých dějů bez zvláštního zřetele k jejich signifiant.³⁵

Ve výrazové složce znakovosti vyprávění jako slovesných tvarů zaujmou především žánrové tendence. Informátoři a vypravěči své promluvy žánrově nezařazovali, protože na to nebyli konkrétně dotázáni. Ukázali jsme již, z jakých podnětů, při jakých příležitostech a za jakým účelem se v Horních Věstonicích vypráví. Základní úlohu zde hraje ideově tematické východisko textů, které jsou přijímány jako pravděpodobné (nejčastěji) nebo nepravděpodobné (méně často), a jsou tedy výsledkem kombinace ideovětematické složky významu s výrazem, asociacemi a funkčností sdělení, přičemž význam obvykle převládá. Žánr je současně odrazem skutečnosti i jejím znakem, je to taková organizace látky a takový komplex tradičních morfologických postupů, který je při bezprostřední improvizaci počítován jako optimální pro vyjádření určitého obsahu.³⁶ Žánrové určení daného textu závisí na souboru konkrétních asociací ovlivňujících bezprostřední současnou funkci folklórního projevu v daném lidovém prostředí. Z tradičního folklóru existují v Horních Věstonicích v tomto pojetí kouzelné pohádky a pověrečné povídky, přijímané veskrze jako nepravděpodobnost, výmysl, předkládaný tak i vypravěčem. Jsou to žánry používané k zábavě a k vyprávění dětem; jejich výrazová a funkční složka tvoří v některých případech vedoucí složku znakovosti. Dále zde najdeme pověrečné povídky interpretované jako vyprávění ze života, vzácně pověsti nebo jejich regesty. Zde jde o kombinaci pravděpodobnosti s nepravděpodob-

ností, kdy výmysl je přijímán jako realita nebo se snahou o reálné objasnění. Funkčně jde o vyprávění k poučení i k zábavě, dominantou znakovosti je sémanticky diferencovaný výraz a asociace.³⁷ Základním ideově tematickým východiskem poslední skupiny je skutečnost, chápána jako pravděpodobnost, jejíž dominantou je význam, sémanticky odpovídající realitě. Oblibu žánrů u přesídlenců ukazuje tento přehled:

Žánr	Počet záznamů	Kopanice	Dolní Bojanovice	Ostatní
Informace	60	25	15	20
Vyprávění ze života	46	22	20	4
Žertovné vyprávění ze života	25	7	12	6
Vzpomínkové vyprávění	34	22	4	8
Žertovné vzpomínkové vyprávění	49	26	11	12
Pohádky	2	2	–	–
Celkem	216	104	62	50

Tradiční, institucionální i neformální skupiny berou v úvahu pouze významovou a funkční složku, jež se vlivem asociací stávají vypravěčskou tradicí, i když v posunutém smyslu slova. Tradičním slovesným komunikátem se staly žertovné příběhy figurek, ostatní vyprávění nebo informace mají převážně charakter individuální komunikace, jejíž autorsko-interpretická kolektivita je určována obecnou znakovostí vyprávění. Přechod tradice z tradičních do institucionálních skupin znamená oslabení smluvené nebo podvědomě uznávané znakovosti tradičního vyprávění a tím i jistý posun ve vnitřní struktuře žánrů nebo posun žánrových tendencí.

6. R e p e r t o á r, tj. soubor slovesných promluv, netvoří v Horních Věstonicích souvislý celek nebo tradiční jednotu. Viděli jsme, že slovesná tradice je zde v podstatě trojí, a že její projevy přetrvávají víceméně odděleně bez ohledu na čtvrtstoletí své koexistence v jedné lokalitě. Nový „společný“ repertoár se prozatím nevyvinul, protože ani zakládání JZD, ani další historický, společenský a hospodářský vývoj v obci včetně nově zaváděné integrace JZD nebyl prozatím podnětem pro vznik folklórních vyprávění. Většina komunikátů ze současnosti má buď zcela individuální nebo úzce rodinný či skupinový charakter, a tak nelze hovořit například o „věstonickém“ vyprávění ze života nebo o „věstonických“ pověstech. Starší látky zajímají jen starší generaci (občanů, narozených kolem 1900), v mladší generaci (občanů narozených kolem 1945) se o ně dnes projevuje minimální zájem. Nejmladší žáci se s tradičními pověstmi seznamují ve škole.

Podmínky pro vznik a existenci vypravěčského repertoáru nejsou nicméně v budoucnosti beznadějně, vezmeme-li v úvahu generační posun zájmů. Osídlenci, kteří přišli do Horních Věstonic v letech 1945–1947 jako třicetiletí až čtyřicetiletí, a kteří tehdy nepochybně také neměli vyhraněné vypravěčské nebo posluchačské vlohy, se během uplynulého čtvrtstoletí stali pamětníky, od nichž jsme v polovině sedmdesátých let zapsali nejvíce komunikátů. Obdobný proces lze předpokládat i v dalším vývoji s tím, že počet i pasivních nositelů tradičních látek, především pověrečných povídek, se sice zúží, ale zcela nezanikne. Stejně tak počet tradičních vyprávění; není samozřejmě vyloučeno, že kromě humorek o Benadovi přibude další cyklus o další postavě, možná o některém z dnešních „štangastů“ a jeho kouscích. Netradičnost současných vypravěčských situací ovlivňuje netradičnost vyprávění a koncentrací posluchačského zájmu na informace, které jsou konkrétním doplňkem, komentářem nebo někdy i ironizací komunikátů hromadných sdělovacích prostředků. Regionální původ komunikátů bude nepochybně u konkrétních promluv pocíťován i v dalším čtvrtstoletí, podobně jako kopaničářský původ a ráz fašankové obchůzky nebo bojanovický charakter hodů.

Společensky ovlivněné soubory vyprávění v obci nenacházíme, mohli bychom sem zařadit nejvýš některá vyprávění o honech nebo historky o velkých pitkách ve sklepech. „Folklor JZD“ se omezuje na příležitostná úsloví, glosující konkrétní události. Tato složka slovesných komunikátů má ovšem krátkodobý a velmi omezeně příležitostný charakter a její systematické zjišťování je dosti obtížné. Repertoár jednotlivců a rodin jsme uvedli v předchozích oddílech výkladu. Za celé poválečné období se prakticky nevytvořil aktivní obecný repertoár Horních Věstonic, který by byl obecně známý a příznačný.

Jednotlivé záznamy dovolují do jisté míry posoudit jejich funkci v repertoáru mluvčího a příslušné skupiny. Mluvčí se stylizují do roviny pamětníků (částečně jsou k tomu vedeni i formulací otázek výzkumníků a dotazníků), někdy do roviny mluvčího skupiny, jindy do roviny zábavného vypravěče, což vše souvisí s převládající tendencí jejich osobního repertoáru, a ten je odrazem světového názoru, životních i politických zkušeností, vzdělání a sociálního postavení. Repertoár skupin není pak pouhým sestavením těchto jednotlivých vyprávění do jistého celku, nýbrž výběrem, v němž se projevují širší tendence: na tematické jsme upozornili výše, obecně sémiotické tendence se pak projevují zejména v syntagmatické a v paradigmatické rovině repertoáru jako celku.

Ze syntagmatických dvojic, tj. kombinací znaků, jež se opírají o vzájemnou srovnatelnost předcházejících a následujících jevů, funguje v Horních Věstonicích žánrová syntagmatická dvojice vyprávění ze života – pověrečná povídka, dále dvojice pravděpodobnost – nepravděpodobnost vyprávění a dvojice vyprávění dospělým – vyprávění dětem. Všechny jsou založeny na principu metonymičnosti tematiky a funkce se zřetelnou převahou prvního členu dvojice. Z paradigmatických dvojic, vycházejících z kombinace znaků in absentia, jež se opírají o jiné obdobné jevy, funguje v Horních Věstonicích dvojice ústní – písemný komunikát a regionální – lokální tradice, opět s akcentovaným prvním členem. Takto vzniklé syntagmatické a paradigmatické dvojice, které vyjadřují soudobé tendence ústního repertoáru přesídlenecké obce v sedmdesátých letech, tvoří základní zákonitosti současného vyprávění v takových lokalitách, jejichž obyvatelé pocházejí z různých míst a různých regionů.

Při vyprávění ve skupině (hráči karet, hospodská společnost, návštěvníci ve sklepech) je repertoár (chápaný jako proces komunikace) současně i společenským faktem, i znakem vypravěčské příležitosti. Zatímco v hospodě převažují denní ekonomické, společenské a politické novinky, má vyprávění ve sklepech spíše ráz příležitostného srovnávání úrody a jevů souvisejících s vínem a vinohradnictvím: repertoár zřetelně souvisí s příležitostí. Zespolečněním znakovosti se úzus mění ve znak úzu; od vyprávění, tedy od jistého druhu ústní komunikace, očekává posluchač především rozptýlení, zábavu, někdy navíc spojenou se získáním informací, a s tímto očekáváním vypravěč počítá, i když často jen neuvědoměle a podvědomě.

7. Posluchači tvoří v Horních Věstonicích historicky a teritoriálně rozdělené skupiny, které jsou uvnitř a vzájemně diferencovány společensky, pohlavím a generačně. Až na malé výjimky nelze mluvit o stálých posluchačských skupinách, které by se stýkaly při stabilních příležitostech, nebo o markantních případech smíšení některých teritoriálně různých skupin. Živelně vzniklých skupin není mnoho a jako celek jsou obyvatelé vesnice spíše posluchačsky neutrální a málo ovlivňují své mluvčí. Vysoký stupeň společenského i tematického působení televize je příznačný zejména pro poslední desetiletí a z hlediska kolektivního života vesnice má značný dezintegrační vliv. Současně však vede k jakési tematické unifikaci zájmů a je novým jednotným a částečně i jednotným zdrojem věcných a estetických informací. Aktuální novinky ústně sdělované jsou ovšem integrální složkou lidového života i v industrializované společnosti a v této souvislosti prozatím málo nahraditelné.

Teprve budoucnost může ukázat, zda se dnešní vývojové tendence způsobí

a příležitosti k šíření ústních promluv folklórního nebo metafolklórního charakteru uplatní, nebo zda se vývoj bude ubírat jinam. V každém případě však jde o proces velmi zdlouhavý a se značným sklonem ke konzervativnosti, protože nejrozsáhlejší část posluchačů pochází ze starší generace a ovlivňuje vyprávění svým vkusem, který se vyvinul zhruba v době do druhé světové války. Zřetelně vidíme, že jde často o představy, v nichž se kýč ztotožňuje s uměním, což pro předválečné vesnické společenství nebylo výjimkou. Zarážející je ovšem přetrvávání těchto představ a jejich předávání střední a mladší posluchačské generaci až do současnosti, a to někdy i za součinnosti hromadných sdělovacích prostředků. Příkladem je hodnocení vypravěčů, hodnocení lidovosti muzikantských a zpěváckých projevů apod. Na tomto poli čeká ještě kulturní pracovníci řada nedořešených problémů.³⁸

POZNÁMKY

- ¹ Toto členění teoreticky objasňují ve studii *K typologii lidového vyprávění*. Slovenský národopis, 24, 1976, s. 347–356.
- ² Týká se to zejména moravských Kopanic, které jsou po této stránce nejvíce prozkoumány. V letech 1964–1975 se zde konaly sběry prozaického folklóru, jejichž dílčí výsledky byly předmětem diplomové práce O. Heroldové: *Pověrečná povídka na moravských Kopanicích* (Brno 1969) a mé studie *Lidové vyprávění na moravských Kopanicích*. In: Slovácko, 8–9, Uherské Hradiště 1968, s. 41–71. Pokud jde o rodinnou kroniku, píše ji L. Jančálková (1954) od r. 1972. Tradice literárních projevů inzitního charakteru je doložena např. veršovaným přáním M. Čadové (č. 61) kamarádům k svátku, verše na rozloučenou se zemřelými Š. Hruškové ml. (č. 30) a veršovanými projevy a přáními dojiček z Čučic, dále existuje přání hospodskému a 9 stran různých promluv k fašanku a pochovávaní basy, které zřetelně dokládají původ fašankové obchůzky z Komni. Podobných zápisů je v soukromých rukou ještě několik, ale zatím jim nebyla věnována systematická pozornost. Při konfrontaci se školní a obecnou kronikou jsou zajímavým svědectvím o úsilí jednotlivců o esteticky působivý písemný projev.
- ³ Vypravuje o tom zejména informatorka B. Červinková, R. Hrnčárová, J. Mlčůch, L. Lekavý a Š. Matýšek, srov. ukázkou č. 10.
- ⁴ Srov. např. ukázky vyprávění L. Lekavého č. 6–8.
- ⁵ O těchto událostech vypráví zvláště rád I. Chovanec.
- ⁶ K tomu srov. vyprávění M. Skoumalové, zvl. ukázkou č. 5.
- ⁷ Patří k nim zejména I. Chovanec, částečně A. Mikulanec a V. Koudelík.
- ⁸ Tato situace byla obdobná i v jiných přesídleneckých obcích. Zjišťuje to mj. L. Ryšavá v diplomní práci *Současné lidové vyprávění v přesídleneckých obcích jižní Moravy*. Brno 1975, 208 str., kde jsou zpracovány materiály recemigrantů z Hrabětic, Šanova a Jevišovky; dále srov. Heroldová, I.: *Etnografický výzkum reemigrantských osad na jižní Moravě*. In: Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti. Red. V. Frolec - M. Krejčí. Brno 1974, s. 120–124.
- ⁹ Viz vyprávění L. Lekavého.
- ¹⁰ Kromě L. Lekavého o tom vypravuje Š. Matýšek a jiní.
- ¹¹ Zachyceno v řadě rozhovorů s nejmenovanými informátory. Na MNV jsme získali informaci, že na společenském životě vesnice se pravidelně podílí SSM a požárníci, ostatní organizace jen příležitostně – nebo se střídají v pořádání balů a hodů, aby si něco vydělaly. Jde o Sokol (fotbalisté), Svaz žen, Červený kříž, Svazarm (kynologové) a SČSP. Protože JZD nepodniká vlastní výstavbu obytných domů, pracují mladí individuálně nebo odcházejí do města. Situaci ve společenském a kulturním životě obce v r. 1980 postihuje zpráva předsedy MNV Josefa Štastného z 20. 8.: „*Největší aktivitu projevuje soubor Pálava (zájmová umělecká činnost), který se rozšířil nejen co do počtu, ale i v programu tím, že má vlastní cimbálovou budbu. Celkem upadl zájem SSM ... Naproti tomu se zvedla aktivita Sokola, který mimo sportovní utkání v kopané pořádal již tři zábavy na svém břišti. Tyto zábavy byly velmi dobře navštíveny v počtu cca 300 účastníků na každé produkci. Kulturní akce jsou omezeny v důsledku malé návštěvnosti a zejména neúměrným zvyšováním cen za budbu ... Kino v místě není.*“ (Přepis je uložen v archivu oddělení etnografie FF UJEP.)
- ¹² K tomu např. Krawczyk, V.: *Ze studiów nad społecznymi aspektami folkloru chłopskiego*. Prace i materiały Muzeum archeologicznego i etnograficznego w Łodzi, seria etnograficzna, 18, 1975, s. 5–24; Strobach, H.: *Zur Rolle und Bedeutung überlieferten Volkskultur in der Gegenwart*. Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte, 18, 1975, s. 155–164; Beneš, B.: *Strukturální vlivy společenských a kulturních přeměn na funkci lidového vyprávění*. In: Životní prostředí a tradice. Red. V. Frolec - M. Krejčí - J. Tomeš. Brno 1975, s. 221–228.
- ¹³ Viz poznámku č. 2.
- ¹⁴ Srov. Fábry, V.: *Volný čas obyvateľov dediny*. Bratislava 1972; Chyba, M.: *Estetická výchova v hromadných sdělovacích prostředcích*. Praha 1974; Harms, M.: *Über die wechsel-*

- seitige Beeinflussung von Kommunikationsstruktur und Kunstrezeption.* Köln 1976; Nejkova, M.: *Čovekät v sistemata na masovite komunikacii.* Sofija 1973.
- 15 Vycházím z klasifikace Klusena, E.: *Das Volkslied im niederrheinischen Dorf.* Bonn-Bad Godesberg 1970. K tomu srov. Syčev, Ju.: *Mikrosreda i ličnost.* Moskva 1974.
- 16 Tento jev je zvláště sledován v souvislosti s literaturou a její apercepcí. K tomu srov. Slavica slovaca, 11, 1976, jejichž 4. číslo je věnováno hlavním referátům z konference o literatuře a folklóru, která se konala v r. 1973 v Nitě. Je zde i příslušná výběrová bibliografie. Srov. dále Bartoszyński, K.: *Literárna komunikácia v naratívnom texte.* In: *Literárna komunikácia.* Martin 1973, s. 47–68; Leščák, M.: *K rozdielu medzi folklórom a literárnou komunikáciou.* Tamtéž, s. 133–138; Beneš, B.: *Semiotisches Zeichensystem des gesprochenen und des geschriebenen Textes in der Volksdichtung der Gegenwart.* Acta Ethnographica, 24, Budapest 1975, s. 129–145.
- 17 Z pytláckých vyprávění, která jsou součástí repertoáru Š. Matýška, neuvádíme v ukázkách žádný text, i když jsou včcně i fabulačně zajímavá, protože jde zřejmě o individuální repertoár.
- 18 Domnívám se, že tato tendence se projevovala i v historickém vývoji žánrů a v jejich putování mezi lidovou a pololidovou společností. Psal jsem o tom pod titulem *Die ästhetische Auffassung der Wirklichkeit in den mitteleuropäischen halbvolkstümlichen Literatur.* Ethnologia Europaea, 2–3, 1968–1969, Arnhem 1970, s. 59–64. Soudobé problematice věnuji pozornost v referátu *Místo folklóru a pololidové tvorby v současnosti.* In: *Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti.* Red. V. Frolec - M. Krejčí, Brno 1974, s. 53–58.
- 19 Literárně tuto postavu zachytil M. K. Robuš (Metoděj Kotásek): *Trampoty ujca Vraňáčka.* Brno 1948. Sebral zde řadu známých humorných vyprávění, která existovala v okolí Starého Hrozenkova mezi dvěma válkami a byla předmětem novinových fejetonů a snad i rozhlasového pořadu (hovoří se o nich, ale málo konkrétně). Hlavní postavou je Martin Hrnčár (1875–1938), u jehož syna Bohumila (1911), který žije ve Starém Hrozenkově, provedla průzkum L. Ryšavá: *Faktografie ve světle literárního a folklórního podání,* ročníková práce FF UJEP v Brně, 1974, 38 stran.
- 20 Srov. Beneš, B.: *Několik poznámek o současném folklóru.* Národopisné aktuality, 2, 1965, s. 45–53; Jaroš, J.: *Zamyšlení nad záznamy lidového vyprávění z Račic na Vyškovsku.* In: *80 let muzejní práce na Vyškovsku 1893–1973.* Red. F. Jordán. Brno 1975, s. 121–131.
- 21 Text přepsán podle gramofonové desky *Lidové písně z moravsko-slovenských Kopanic,* vybral a uspořádal J. Jurášek, Supraphon Praha 1976, č. 1 17 1874.
- 22 Vycházím z terminologického zpřesnění J. Michálka: *Spomienkové rozprávanie s historickou tematikou.* Bratislava 1971, s. 105 n.
- 23 K vypravěčským příležitostem v současnosti srov. Hrníčko, V.: *K vývoji vypravěčských příležitostí na Hlinceku.* In: *Životní prostředí a tradice.* Red. V. Frolec - M. Krejčí - J. Tomeš. Brno 1975, s. 238–240.
- 24 O záznamech a o připravených či nepřipravených příležitostech srov. Bogatyrev, P.: *Souvislosti tvorby.* Praha 1971, zvl. s. 48 n.; týž: *Voprosy teorii narodnogo iskusstva.* Moskva 1971, s. 384–386, 393–400 a jinde.
- 25 K tomu srov. Simonides, D.: *Mechanizm žycia opovidań ludowych.* In: *Między dawnymi a nowymi laty.* Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 229–320; táž; *Z metodyki badań nad współczesną prozą ustną.* Literatura ludowa, 20, 1976, č. 1, s. 17–26; Nasz, A.: *Przemiany kulturowospoleczne we wsi dolnośląskiej po drugiej wojnie światowej.* In: *Więć dolnośląska.* Wrocław 1970, s. 9–52.
- 26 Srov. zejména Bošković-Stulli, M.: *O rečenici usmenog pripovjedaća.* Umjetnost riječi, 13, 1969, č. 4, s. 255–272; Kadłubiec, K. D.: *Problematyka badań nad gawędziarstwem ludowym.* In: *Ludowość dawniej i dziś.* Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 225–236; Goldstein, K. S.: *Aktywna i neaktywna tradycja a badanie reertuaru.* Literatura ludowa, 20, 1976, č. 1, s. 33–38.
- 27 Texty písní jsou bez notace uvedeny u příslušných informátorů (L. Lekavý a B. Červinková) v zápisech jejich výpovědí.
- 28 Tento jev není pravděpodobně omezen jen na prózu, nýbrž jej můžeme sledovat i v písňových textech; srov. sborník *O životě písně v lidové tradici.* Red. B. Beneš. Brno 1973, zvl. s. 61–75 a jinde.
- 29 Ke kategorizaci jevů jsem použil údajů ze skripta M. Čejky-E. Lotka: *Jazyk a jazykověda,* díl 1. Praha 1974; srov. dále Hoppál, M.-Voigt, V.: *Kultúra és kommunikáció.* Ethnographia, 80, 1969, s. 579–591; Lotman, J. M.: *O dvuch modeljach komunikacii v sisteme kultury.* In: *Trudy po znakovym sistemam VI.* Tartu 1973, s. 227–243; Čistov,

- K. V.: *Specifika folklora v svete teorii informacii*. In: Tipologičeskije issledovanija po folkloru. Red. E. Meletinskij. Moskva 1975, s. 26–43.
- ³⁰ Číslování vychází z třídění ústních komunikátů na s. 471–473.
- ³¹ Při zmínkách o funkci dialogu vycházím mj. z poznámek R. Posnera: *Typy komentáře a typy dialogu*. Program Státního divadla v Brně, 48, 1976, č. 2, s. 54–56.
- ³² Jsem si vědom toho, že uvedené příklady nelze univerzálně zobecňovat, protože vliv literatury je složitější nebo se nemusí projevit vůbec; blíže o tom ve sborníku *Problémy folklóra*. Red. N. J. Kravcov a kol., zvl. ve statích B. N. Putilova, S. N. Azbeleva, V. P. Anikina, V. M. Gacka a dalších, s. 12–52.
- ³³ Snažím se tak doplnit známou řadu tvorba – realizace – přijetí, reprodukce – tradování, o níž hovoří V. Voigt: *A folklór alkotások elemzése*. Budapest 1972, s. 175 n.
- ³⁴ O kopaničářském vyprávění srov. pozn. č. 2 a č. 19.
- ³⁵ Obdobně řeší tuto problematiku Jaroš, J.: *Příklad vzpomínek na zakládání JZD v obci Drnovice na Vyškovsku*. In: Životní prostředí a tradice. Red. V. Frolec - M. Krejčí - J. Tomáš. Brno 1975, s. 235–237.
- ³⁶ Zde vycházím z definice žánru, upravené pro potřeby folkloristiky; srov. Hrabák, J.: *Poetika*. Praha 1973, s. 80–82.
- ³⁷ K otázce pověsti a pověrečných povídek srov. Pomeranceva, E. V.: *Žanrovye osobennosti russkich byliček*. In: Istorija, kultura, folklór i etnografija slavjanskich narodov. Moskva 1968, s. 274–292; Klímová, D.: *K otázkám formy historické pověsti*. In: Lidová tradice. Praha 1971, s. 127–142; Sokolova, V. K.: *Sovremennoje sostojanije predanij*. In: Istorija, kultura, etnografija i folklór slavjanskich narodov. Moskva 1973, s. 423–437.
- ³⁸ V této souvislosti je třeba říci, že vypravěčský repertoár nebo repertoár vesnice je faktickou složkou regionální lidové slovesné tradice, která vstupuje do obecnějších vztahů v rámci národního povědomí. K tomu srov. Kłoskowska, A.: *Kultura masowa*. Warszawa 1964; Zólkiewski, S.: *Semiotika a kultura*. Bratislava 1969.

POZNÁMKY K TEXTŮM

Ukázky byly vybrány z hlediska své dokumentárnosti v rámci výzkumu, tj. jako příklady současného stavu vyprávění v Horních Věstonicích. Z pohádkových látek je zastoupena individuální verze pohádky A. Lipovské, v níž ovšem proti předpokládané předloze chybí zpracování závěrečného srovnání „zlata“ na rybníce se „zlatem“, kterým na rozemějí děti a šťastná rodina (ukázka č. 1). Z věrských vyprávění je otištěna celá navozená situace při natáčení u J. Koblihy a jeho manželky A. Koblihové (ukázka č. 2), kterou jsme v přehledu mluvčích zvláště nevyčleňovali, protože její přínos k besedě byl pouze dílčí. Zatímco manžel její vyprávění svou poznámkou poněkud ironizoval, trvala informátorka na své představě, že nadpřirozené jevy mohou existovat, i když zmínka o Bílé (Černé) paní v podání traktoristů vyznívá spíše jako groteskní argument proti noční práci. O strašení v kravíně se však mluvilo dost široce a vážně, jak vyplývá z informací J. Mlčůcha a jeho vnučky I. Kelnerové (nar. 1965), která byla přítomna při natáčení (ukázka č. 3). Zápis je zajímavým dokladem cesty vyprávění o strašidle z prostředí dospělých až po dětskou mikrostrukturu, kde se udržel detailní popis jeho zjevu a působení. Z věrských vyprávění v racionálním zdůvodněním uvádíme informace J. Chovance o „bohyňování“ zejména proto, že je vnukem jedné z kopanických „bohyň“ (ukázka č. 4). Výklad je ovšem méně souvislý, stejně jako ostatní projevy Chovancovy.

Z vyprávění o reálných jevech je uveřejněno celkem 13 textů, což jen velmi zhruba odpovídá velké početní převaze těchto dokladů. Informace o fašanku v Horních Věstonicích od M. Skoumalové (ukázka č. 5) je jedním z řady popisů, které nám při výzkumu poskytla. Z epizod kolem osidlování, soužití s původními obyvateli a kolem odsunu byly vybrány tři ukázky (č. 6–8) v podání L. Lekavého, který o této tematice vypráví nejsouvisleji. Události z období zakládání JZD jsou obvykle interpretovány jednostranně (to se netýká pouze Horních Věstonic), proto jsme se snažili vybrat co nejrealnější vyprávění ze života od A. Lipovské (ukázka č. 9) a Š. Matyška (ukázka č. 10); vyprávění L. Lekavého o filmování dobrého hospodáře“ je na pozadí jeho vyprávění ze života v letech 1948–1960 v podstatě satirickým komentářem. K nejzajímavějším vyprávěním o figurkách v původním i novém sídlišti patří příběhy R. Hrnčárové (ukázka č. 12), která je snachou „uječka Vraňáčka“ (i když ho tituluje „dědo“), známé postavičky z Kopanic. Vyprávění J. Mlčůcha je folkloristicky zajímavé tím, že jako jediný interpret vypráví o obou figurkách, i když se od epizod o Jakubu Benadovi poněkud distancuje konstatováním, že „mu o něm vypravovali“ (ukázka č. 13). Další historky o Benadovi byly vybrány z řady vyprávění L. Lekavého, který je zřejmě rád a často reprodukuje, takže v řadě jeho komunikátů jsou právě tyto historky kompozičně a stylisticky nejpracovanější (ukázka č. 14). Z válečné tematiky je vyprávění J. Mlčůcha o přechodu fronty v Bílých Karpatech a o zakládání revolučního NV (ukázka č. 15), a epizoda o vysokoškolácích z několika vyprávění ze života I. Chovance (ukázka č. 16). Dokladem běžných veselých historek z nového bydlíště v podání J. Zajíčka jsou ukázky uzavřeny (č. 17).

Všechny texty byly nahrávány při předem připravených besedách výzkumníků s respondenty. Besedy se někdy vyvinuly ve spontánní sérii vyprávění nebo informací, což se v textech projevuje postupující převahou dialektu. Obecně platí, že mluvčí se nedířve stylizují do hovorového jazyka více méně spisovného typu, a teprve po jisté době ztrácejí původní zábrany a hovoří přirozeně. Jen někteří mluvčí setrvali v původním zvoleném způsobu vyjadřování během celého natáčení besedy. Přepisy byly zkontrolovány podle pásků a je v nich upravena interpunkce tak, aby čárky odpovídaly skutečnému členění výpovědí. Tři tečky označují odmlky a v několika ojedinělých případech rouchání části textu, která byla věcně nepodstatná a příliš prodlužovala ukázkou (č. 11, 12, 13, 16). Problematický bývá přepis přímé řeči a její označení. Uvození dvojtečkou používáme důsledně tam, kde je intonačně vyznačeno mluvčím. Ve větách, kde přímá řeč tvoří intonační součást věty, ale je obvykle uvozena jen výrazem nebo gestem, ponecháváme přímou řeč v uvozovkách bez dvojtečky. Tento způsob vyjadřování je dokonce pro některé mluvčí příznačný. V několika případech se setkáváme s nepřímou řečí, kombinovanou s uvozenou i neuvozenou přímou řečí (např. J. Mlčůch, ukázka č. 13). V závorce uvádíme v jednom případě vysvětlující gesto (ukázka č. 3), v druhém vlastní vysvětlivku mluvčího (ukázka č. 13). Mimo-

jazykové prostředky, jako gesta nebo mimika, nejsou blíže zachyceny, protože s výjimkou uvozené přímé řeči se ve vyprávění vyskytují jen zřídka. Pokud se vyprávěly veselé příběhy, smáli se jim interpreti společně s posluchači.

Texty promluv jsou přesně přepsány podle magnetofonových záznamů a zkorigovány poslechem pro konečný přepis.

1. *Byla jedna stará žaba a starý žabák. A bývali na rybníku. A starý žabák si pěkně vyšel večer ven, sedl si na stulíkový list a díval sa, kolik je vody. No, ale viděl, jak svítily hvězdičky a měsíček, viděl to na tem rybníku, na té hladině, a díval sa a povídá! „To je samé zlato.“ A volá na starú: „Stará, zlato, zlato, uplet vak, vak, negdo by nám jich tady krad...“ No a tak seděl, počítal jedna, dvě, štyry, pět, osm, nemohl to spočítat. Tak už byl unavený, šel spať. – A měli takové dvě malé žabata, chlápce a jedno děvče. No, tam té cerušce říkali Lenička. Tak tá žaba stará jí říkala: „Nechodte z vody ven, byl by tam negde čáp, a on by vás ukrádl. Zeřal by vás, a už by vás nebylo.“ No, Lenička, ta vystrkovala jen hlavu z rybníka a dívala se na svět, chlápce byli zvědaví, tak vyběhli ven. Tam uviděli něco červené, tak sa šli podívat na to bliž. Včil sa chtěli podívat hore, a byl to čáp. Chytil jednoho z nich, vyhodil ho hore, chytil ho do zobáka, zeřal ho, a ten druhý honem utékal dom, a tá Lenička skočila zpátky a řekli to tej mamince. Maminka plakala, že už nemá teho žabáčka. No, ale starý měřal vodu a viděl, že jí v tom rybníku je už málo, že tam nemožú bývat. A říkali: „Mosíme sa přestěbovat do druhého rybníka k dědkovi.“ A tak tá maminka tu Leničku dycky hladívala po hlavě a říkala jí: „Moje zlato, moje zlato.“ A dyž sa tá Lenička hrávala s týma chlāpcama na téj vodě, vždycky říkávala: „Prr, prrr.“ No, tak začali balit peřiny a všecko nakladali na vozík, a Lenička sa im ztratila. Tak mysleli, že jí zas ten čáp zeřal a plakali nad ňú, tatinek zěbral vůz a maminka vzala malého žabáčka na záda a šli do druhého rybníka. Dyž přicházeli k druhému rybníku, tak slyšeli: „Prrr, prrr...“ a maminka se zaradovala: „To je naša Lenička, ona myslím šla napřed k dědečkovi.“ No, dyž došli do toho rybníka, tak skutečně tá Lenička tam byla. Tak si sedla, hladila ju po hlavě a říkala jí: „Moje zlato, moje zlato!“ Děda jich přivítal a povídá: „Pojďte, u nás vám bude dobře, tady máme dost jídla, dost vody.“ Tak vzali peřiny, všecko, a zaněsli to do rybníka a dobře jim tam všeckým vespolek bývalo. (A. Lipovská)*

2. *Otázka: A nějakou pověst, pohádku, historku o čarodějnicích znáte?*

A. Koblíhová:

„To vím, naša maminka, teda má matka, mně vykládala, že jejich maminka šli ... jak bévali ... do kopca. Jak bych vám to řekla ... nesla trávu jedna panimáma, a oni běžela z pole prázdná, a tož jí tu nošu vzali. A ona povídá: „A copak ty tak pospicháš?“ „Ale mám ešte stloukat.“ Jak se dřív to máslo ... „Šak nespiché, šak to ešte stlučeš,“ a že jí povídá. No, a potom konečně došli dom, tó nošo hodili jí tam. A přišli dom a stlúkali a říkali, že nigdá neměli tolik másla, ani předtím, ani potom, jako tenkrát.“

J. Koblíha:

„Byla to čarodějnice a za to pomábání jí přičarovala máslo.“

A. Koblíhová:

„Naša maminka povídala, že jejich maminka ... že nic nemožó říct, že nigdá neměli tolik másla jako tenkrát. No, a ještě u Tesařů, tady navrchu, se taky o ni mluvilo. Vykládalo se, že je to čarodějnice, a sousedka, jak tam jednou došla a vona byla negde na dvoře a dveře měla votevřený, a že měla otevřenou trublu a v té truble prý byl takové malé chlapeček. A těma očičkama tak po ni tentoval, a v tem ona už byla zpátky a že jí povídá: „Co tě nepáli, nebas!“ a potom prásk! s tou trublou. –

A potom ještě povídali, že traktoristi, jak v noci orali, se objevila černá pani a že proč jí ruší noc. No, to se vykládá, když traktoristi začali nocama orat, dělat. No, spíš se to nedělalo. No, tož říkali, „byla tam bílá pani a říkala, proč prý ji ruší v noci“.

(J. Kobliha, A. Koblihová)

3. Otázka: „A nějaké strašidelné historiky neznáte?“

J. Mléúch:

„Nojo ... já nevím ... jen co jsem slyšel, že tady někde řádila bílá pani. Nejvíce se to tady odehrávalo ve Strachotině. Žencký nechtěly ani do kravínů ... měly strach z tobo. A v Pouzdřanech, tam mají esenbáci ... Já jen co sem slyšel ... to donesla tady tá (ukazuje na svoji vnučku I. Kelnerovou). Pověz!“

Otázka: „Tak nám něco o tom pověz. No – – –“

I. Kelnerová:

„On jeden chlapík ... on jel ze Strachotina s koňma. A teď ona skočila před ty koně a oni se splášily a on se z tobo potentoval. On byl z tobo začůraný ... až za krkem ... Ještě něco vim.“

J. Mléúch:

„Tak povídej!“

I. Kelnerová:

„Nevím, jestli je to pravda, ale holky říkaly, že jednou Yveta ze sedmé třídy ... ona je/a s tatínkem autem dom, do Strachotina. A teď ona je zastavila a vyvedla tu ... aby jako ta Yveta šla za ňou. A ona ju měla jako klepnout. Ona šla teda a ona se bála, ona ju měla jako klepnout.“

(J. Kobliha, A. Koblihová, I. Kelnerová)

Otázka: „A jak vypadala ta bílá pani? To nevíš?“

I. Kelnerová:

„Dečka říkaly, že byla celá bílá a takové světylka tady na očích měla ... takové světylka měla připlé. A to jí svítilo.“

4. „No, tak prostě ona tá babička už to mněla, jak se říká, jednak smyslově dobře, a připravenou takovou ... takový recept, jak se říká, na ty lidi ... jednak povahu a jednak to co vykládali, jo, vykládala tá osoba neb dvě, takže z tobo dovedla udělat si takové uryvek, jako třeba například je, že byli na vesnici já nevím kde rádci, keři léčili lidi, jo, jak se tomu říká ... si nemohu vzpomenět, prostě různýma takovýma metodama, že i věřili v ni, jo, a prostě zas to přenášeli tým novým ... Napřed ji to musel vyložit, ten člověk, to byla ženská nebo muský, to bylo jedno, vyložit, jak to bylo, a ona si z tobo udělala celkový takový ... obrázek, a teď, tobo člověka ... uklidnila; tak měla takovou mysim štvrtkilovku vosku, jo, kerou používala stále, jo? To se rozumí, ten vosk na šporáku nebo kamnech, to už je vedlejší, nechala rozpustit, a teď si vzala takovej kastrolek z vodou, a tam se i vytvořily takové různé figurky, jo, co například jako je vidíte v jeskyni nebo já nevím kde ... Tam došlo nekolik lidí takových a věřili tomu. – – – A dyž to bylo v tem kastrolu, tak sa stali tam ... různé takové figurky vytvořily, a teď z tobo udělala takú tematiku, tak potom až to ztublo, ten vosk vzala na stůl ... a teď tomu člověkovu ... to se jednalo třeba o takovou nevěru ... že drží tam s drubým chlapem ta jeho manželka, že maj doma velké nezhody a tak dále, tak ukazuje ... já dávám příklad: tak tobo je on, ten cizoložník – oni říkali cizoložník – tady je třeba ten barák, to je příklad, jo, zase, a von totiž chodí, jo, odtud, jo, a tady je strom a za tím stromem ona ho čeká, jo, chápete, jo? Tož tak.“

(J. Chovanec)

5. „Každý rok nám to nastalo, ce sme sem došli. Chlapci stárky... stárci byli napřed, a děvčata potom stárky, tož sme to dělali, oslavovali, rok co rok, jak body, tak fašank. U nás se říká fašank, ne ostatky. Teda, to sme my vždycky držávali. Jednu, když sme to tak všecko oslavovali, náš tata šel do tebo, do Bojanovic, a říkalo sa, že tady nic nebude, né, že není muzikantů, že ich měl spěšně zebnat. To že tu nic nebude, já sem povídala, tož poďme do tých Bojanovic se podívat, a on povídá, já dondu sám. To šli do tých Bojanovic, aj prácu tam měl, né. A došel dom raz v úterý, a tady u nás plný dvůr, národa, děvčat, chlapců a muzikanti, a brálo sa, ne, oni si navybírali vajec a tebo špeku a všeckého, tož tady sa to u nás smažilo, měli sme tu chlapců stárků, tož u nás sa to dělalo. A on si dovězl ešče dvoch kamarádov z tých Bojanovic, švagra teda, a povídá: „No toto, že tož já idu do Bojanovic, že tu nic není, a že my máme plný barák lidí, hostů,“ a muzika hrála, moseli tancovat. A tož sa nám smil, že ale na to doplatil tenkrát, že nic neviděl, taký fašank byl pěkný.“

(M. Skoumalová)

6. „No tak to bylo dva dni, dyž sem sem jél, a že to bylo hned po téj frontě... No to bylo tak, tam byl nábor u nás, ve vesnici, a měli sme teda učitele, co mě učil, tak byl starostů... No tak ten nás pozvával teda všecky, takových tých mladých, a říká: „Chlapci, to je příležitost k tomuto, né, k obsazení, teda tady po tých Němcob, tedy tých hranic, né?“... A tak já sem sa utíkal podívat na tú Palavu... s tym kamarádem, on říká, „dobře, poďme se podívat po tých barákok, keré tu sú eště,“ no, a tak sme se teda dívali, dívali, a já říkám „toto je na rovině, ty lepší sú už obsazené,“ a tak sme šli, no to bylo nějak po obědě, a tak sme přelézali zezadu ten plotek a on říká „chcete aj sem,“ já říkám „toto je na rovině, já nejsu zvyklý na ty kopce, tak aj bych si to vzál,“ aj jaksi spokojený sem byl, už nech je to jak chce, šak já si to opravím a já si to dám do pořádku, né, a tož sme tedy tady zabrali a byl sem tak po tom... teda Němci došli, no já sem s nima vykládal, no já sem německy neuměl, ale fotr uměli dobře, no já říkám německy „fotr“ teda... tak sme sa přivítali, tá Němka dost si na mňa zhlížela, tož sem si říkál, o jéjej, mamka sem nemože jít, ona, kdepak, ne. No a tak sem jim to teda říkál, a oni říkali, že oni už by chceli správce, viš, že oni už mají mít správce, oni se tak bojíjú, tož já říkám, „tož dobře, já tady s vama zůstanu, né,“ a tak sem tady byl s nima tři dni... Potom sem si jel dom, pro jednoho koňa, ... no a zároveň jak sem si byl pro toho koně, tož sem si, teda, krávu sem měl a dvě jalovice, tož to sem si sém dovězl, že, a tady byla plemenice a ten kuň, jinši tu nebylo nic, no. Drúbež nejakú sem si sem dovězl, a tak sem tady žil s tema Němcama.“

(L. Lekavý)

7. „A tak potom sme tady spolem žili, a to dycky mně říkávali večer: „Viš, Laďo, já bych ti neco řekl a já se bojím.“ Říkám, „nebojte se, mně se nemusíte bát, fotr“... No, dycky vytáblí špek zamazaný od blíny, že to měli skované, né, bramory, to bylo vůbec... to byla večera. No, a já říkám, „fotr, potom pojedete se mnú do Bojanovic a já dovezu sem živobyti, já mám doma. No a tak potom mně to řekli. Teda, jak co tají. Tak oni měli na poli nasetú řepu a pod tým měli skované víno, dvě bečky, víte, a oni už neměli vína, a oni už byli zvyklí na to, už staří lidé, ... a tak že je to šedesát kroků od cesty, ty bečky, zakopané. No tak sme šli, že, večer, zas tady bývali Němci, né, a oni říkali temu koštěru štupl, a měli takové dvě bečečky, jedna osm litrů a jedna byla dvanáct litrů. No, já dycky do pytla dal sem si ty bečičky a oni ten štupl za nádra skovali, do gatic, a šli, né?“ Jeden večer sme to bledali, oni měli takový nůž a já sem měl takovou šablu a furt... šedesát kroků... a pořád sem to bledál, tých šedesát kroků, a nebylo možné to najít, no a tak sme šli zpátky zklamani, že, a fotra to huřtlo. „No tak,“ zas říká, „na druhý deň.“ A jo, na druhý deň ráno stali a povídajú, „Laďo, viš, mutr moc nadává,“ a jako žena, oni to teda říkali špatně česky, „mutter moc nadává, prý proč sem ti to říkal,“

... „nebojte se, najdeme to“. Tak sme to tri večery bledali, já už sem měl pryskyř na ruce, tři večery sme to bledali, no a tak oni si sedli, tak na brázdu, na konec teda teho pole, na tú brázdu, a „Laďo, poďme dom, to nenajdem“. Já říkám „tak, fotr, nic, tak půjdem znovu, a vemem teda tú řepu,“ ... co oni naseli tú cukrovku, oni teda měli takovou řepu, červení, no a tak, no a já ještě pořád říkám, „fotr, tady je neco tvrdeho“. A on říká, „to nic, to kámen“, já říkám „né, fotr, pote sem!“ Tak picchnú vedle oni, povídajú, „a opravdu sem do té bečky zapíchl,“ ... no tak sme to vytrbli, štyry řepy a včil vidím, sme to oklepali, no já sem čistil blinu a fotr si klekli a pili při tem měsíčku jako duba z tej bečky, né, říkajú „Laďo, zas ty,“ no já sem si klekl, né, a tak né jak ten fotr. Ten teda byli velice rádi. No a tak sme potom natáhli, oni povídajú „umíš tahat?“ Já povídám, „ano, dobře, já su z vinařského kraje.“ „Tak tabej“ ... tak já sem táhl do tých bečiček z teho košteru, né, a tak sme natabli ty bečičky a pěkně sem vzal hrudu velkú a poznal sem si to na tu brázdu, kde to je, a ty řepy sme vzali dom.“ (L. Lekavý)

8. „No, a tak sem byl v tem národním výboře, tak sme měli před tým odsunem schůzu, a oni ráno stanú a povídajú „Laďo, co je?“ Já říkám, co. Byl sem teda ve stáji, že, a říká, co je, no ... šel, oni bo menovali, toho Němca, já už si to méno nepamatuju, došel jako do Dolních Věstonic a že byl vrácen, poněvadž byla obkličena vojsky celá obec, a tak že ho vrátili, „co je?“ Říkám, „fotr, tak já už vám to řeknu,“ „nu, co je,“ „no tak vite, je odsun.“ „Teda už musíme jít pryč“ jako. „Jé, Laďo, já chcem byt s tebou,“ a začali plakat, né, tož mně jich bylo líto, já říkám, „fotr, to nejde, já nevím, to já bych mosel si nejak vymábat, né, no a tak potom sem šel na tú radnicu, a byli tam četníci, a tak sem jim to říkal, teda tým četníkom, že teda nechcú ode mňa odejít, a on říká „tož, Laďo, tož to nespravíme.“ A tak potom oni došli za mnú, skutečně sme o tom mluvili, a oni říkajú „ty, Laďo, viš co, já nenechám sa vyhnat, vyhnat jako pes, já bych chcel jít, abys mňa vzál do Rakús, odstěhoval. A hned pruni vesnice do Rakús, ne?“ Říkám, „tak dobře, tak, fotr,“ ... no tak na téj radnici sme to spravili i s téma četníkama, a já říkám, „fotr, vite co, ... všechno co máte si nachystajte a já ty kuřy a to všecko ... a já potom dojde dom a dajte koňom.“ A tak sem ... ich včel přes ty hranice, všecko sem si teda vypravil, aj na tem okresu sem sa stavil, a včel je na ty hranice ... a pruni vesnice tady za Mikulovem, no a tam sem jim to zdělal, a mně tam dali čaj, a hned sem jel zpátky ...“ (L. Lekavý)

9. „No, nechťeli lidi do JZD, protože ono to nepokračovalo, jak to mělo pokračovat. Tak jako my sme do toho JZD nechťeli jít, protože nás nutili. Kdyby bývali přišli a promluvíli klidně, řekli tak a tak, tak bysme tam bývali šli. My sme byli dělníci, my sme nic neměli, však já sem sem původně nechťela. Já sem manželovi říkala: „Nechodme tam, ty půjdeš negde dělat, a já půjdu také dělat ...“ Jenom on mně říkal: „Já už sem sa cizích lidí naposlúchal dost, já chcu být jednú svojím pánem.“ Tak dyž už sme si to tu zabrali, pak on chtěl jít pryč, a já říkám: „Ne, já pryč nepůjdu, dyž chceš být svojím pánem, tak budeš svojím pánem!“ Tak dělal. On tomu hospodářství tak nerozuměl, já sem tomu rozuměla, já sem byla z hospodářství, no tak kde šel, všady sem musela s nim jít. Ať to bylo na trávu, ať to bylo cokoliv, beze mňa nešel ani na krok – a doposúd. My sme potom nešli do toho družstva, protože oni nás ... aji můj byl zavřený, byl v kriminále. My sme tam měli pole na Dunajovsku a přišel k nám večer švagr z Brna, abysme mu dali okurky. Tak my sme už navečer, už zapadalo slunko, sme vzali koně a jeli sme mu tam natrbat tých okurek, a on si to zrovna vzal do auta a jel s tým dom, a my sme si zas natrbali řepy a jeli sme taky dom. Ale už kúsali komáři a nám ty koně utékli tam do družstevní řepy. Můj starý tam pro ty koně utíkal a už sme jeli dom, a nejáci kolem vezli fúru sena. Oni bo tam viděli na tom družstevním poli, oni šibli do

koni a jeli rýchlo dom a než my sme dojeli dom, už číhali na nás tam u kapličky a četníci už prišli k nám, že sme brali z družstevníbo. Prišli k nám, my sme práve dojeli, tak sem šla otvoriť, ono četníci ... že sme byli na družstevní cukrovce. Já povídám „na žádné cukrovce sme nebyli, když to chcete vědět, počte sa podívat, však to máme na vozi.“ Nabrala sem jim toho do náruči, a byla to kravina. Ale oni nás uvrtali, že to byla cukrovka – oni chtěli původně našu stodolu pro krmení – oni tam měli maštal a potřebovali tu našu stodolu a nemohli nám ju vzít ... a tak učilej toho mojeho starého za to zavřeli na měsíc do Znojma. Šel do kriminálu. Oni si mysleli, že nás tým položijá na lopatky, že já, dyž zůstanu doma s děckama, že to nezvládnou. Ale můj šel v únoru sedět a já sem si sama všechno udělala. Poklidila sem si koně, učesala, všechno udělala, vypučila sem si knížky a četla sem si přes deň.“

(A. Lipovská)

10. „Tak to musím poctivě říct, že se tady lepší hospodáři a lepší se nám tady žilo, jako doma. To se ví, potom přišly ty nesnáze, pravda, všelijaký v tom osmačtyřicátým roce, bylo tady několik takovejch podivnech lidí, kteří nám život opravdu ztěžovali. My sme se samozřejmě napřed drželi toho, co sme měli, protože my sme v tom vyrostli vodjakživa, a tak to bylo pro nás vlastně tá záruka toho, že zkrátka ... že budeme moct být živi. Potom se zakládaly družstva, a tak sme do družstva nešli hned na začátku. No ale potom, když sme viděli, že to družstvo tady prosperuje, že to jaksi jde, tak sme se rozhodli, a do družstva sme vstoupili. Zas sme měli ale vod těch lidí, co do družstva jít nechceli, no tak nám taky ... to víte, že nás nechválili za to, ale my už sme to jedenkrát podnikli, a tak sme dali, co sme měli, do družstva a pracovali sme v družstvu. No a nakonec potom se ukázalo, že sme dobře udělali. Bylo to přece jenom v tom družstvu ... počátky byly těžký, dřiny dost, dost dřiny tam bylo, protože mechanizace nebyla žádná, tak sme to dělali všechno rukama. Hnij, seno, to všechno se nakládalo rukama, takže sme se nadělali opravdu hodně. No a tak, ... ale potom přišlo nový vedení, nějaké inženýr Kováč, byl tady předsedou, a ten to tady opravdu pozvedl. Začalo se hodně sklízet, a tak jakmile družstvo utržilo, tak byly aji doplatky, a potom už se nám začalo dobře dařit. No, ale my už sme byli staří, my sme z toho moc neužili ...“

(S. Matýšek)

11. „Ja, potom naráz ňa udělali velice dobrým hospodárem, ne? Že teda plním, a všechno, už tú půdu sem zasej měl teda obdělání, už sem teda plnil všechno, no a tak sem dojeli filmaři a že ňa budú filmovat, né, eště nějakýho Zajička a mňa. Dojeli sem odpoledňa, říkám, „podívejte se, my to obilé musíme fugarovat. Já sem byl už třikrát v Dolních, slibili mně motórek, já bo nemám ... tak moje děti musí točit fugarem. Tak dojdite filmovat! Jak mosi vesnické děti pracovat ...“ A oni říkali, „no nic, o kolika vyjízďite?“ Říkám, „to mosíte sakra brzo stat, abyste ně mohli zfilmovat. Poněvác tady zasej se to dávalo do Dolních Věstonic, tam byl negdy mlýn a tam se to odevzdávalo a tam stálo moc vozů, jak, né, po žňách odevzdávali obilé, né enom já ... Tak samo sebu sem tam chcel byt první. Eště sem chcel dopoledňa tu druhú fúru tam zavézt. Tak sem mosel skoro vstat, tak já sem vyjel, oni viděli, že, oni spali v Mikulově, na zámku, oni teda vyjeli brzo, no, ale nemohli, už ňa zdobnali až tady u sklepů, jak sa jede k Dolním, né, a táto mamka negde šla, a měli sme eště dvě děti, keré nechodily do škole, ... tak ně jich toto, dala na vůz, pěkně teda spravila, umyla děti, také mašle, to nezapomenu jakživ. Včil ti filmaři za mnú. Víte? No ale já jsem říkál, „filmaři za mnú“, tož sem jel, „stújte, stújte!“ ... říkám „né, né, já nemožu stát. Já mosím jet, negdo ňa předjede, já nemožu stát.“ Tak oni zase s tým autem přede mňa, a jak jsem jel z toho kopečka, tak já sem eště do koni švihl, tam je takový břeb, tak oni ňa filmovali z teho břebu. Tak enom ňa chytily, ty děti a koně, ale to já už sem byl v trapu ... Pak sem jednú dojel do Břeclavi... od mojej ženy tam byl strýc, on byl u policie. ... já

tam zazvoním, a oni spráskli ruky, a „gde se tady bereš, Laďo?“ Říkám, „já jedu na Slovensko a budu u vás spat“. „No, poď dál, já sem skrz tebe zažil, člověče, poď dál.“ ... No tak doněs červeného vína, ... tak sem u nich povečeřál, ... no a povídá „tak s manželkou sme šli do kina, no a teď tam byla ta předehra,“ povídá, „no a teď ta vidím s koňma, s dětma. Říkám, ježíšmarjá, mamó, vidíš, Laďa! No a já prý sem na celé kolo v tem sáli to zařvál. A já sem si teprv spomněl, že já su v sále.“ Jak ňa tam uviděl, né, v tom filmu, „tak já prý mám enom po Břeclavě ostudu skrz tebjá“. Co teda, co teda sme zažili.“ (L. Lekavý)

12. „O dědovi – ujec Vraňáček se menovali – byla aj brožůrka psaná. To jednou ... byla silnice z Hrozenkova do Vápenice. Tak oni šli s tím Martánem na úřad do Brna. A měli si pamatovat, negdo jim povedal, že je to na čísle osumdesát čtyři, je ten úřad. A tak jeden si pamatoval čtverku a druhý osmičku. Ten s tú osmičku měl jít dopředu a ten s čtverku vzadu. Jenže si to spleli ... a došli k dochtorovi. A včil ... ale to bylo fakt pravda! Moj muž ... ujo byl jako jeho tato ... nám to vykládali a my sme se mohli uřechtát. A tak došli ... tož aby si sedli. Sedněte si, ujo!“ No, že „vjete, já sem přišel obledně téj bradskej.“ „No tak ukažte, který vás ten zub boli? No, a oni mleli furt svoju, že dou obledně téj bradskej. Že tam dojdou páni z okresu a že to tá silnica ... tá slavnost že bude v Bojkovicách. A né a né jim to vysvětlit. A doktor okolo nich s klešťami. A ten druhý, co tam byl s nim, ... „nó, my sme došli tó ...“ A oni dochtor jich nepřipustili ke slovu a hned chtěl vytrhnút ten zub. Potom konečně sa domluvíli. Dědu to rozhněvalo, skočili a povídali, že dostane pár facek, jesli nepřestane. Tak je potom poslali tam, kam šli ... Tú bradskou už měli vyřizenú, tak byli pozvani páni radní z Brna. V Bojkovicách sa spravilo pódium, no a jako náš děda byli hlavní uvaděč té bradské. Taky hasiči byli pozvani, všeci. Muzika hrála, a ... no, naši dědo im tam řečnili, vítali. A včil tancovali, ale to pódium měli strašně špatně spravené a jak tancovali, a jak oni šli na ten čardáš, na tú broženskú, ... u nás sa tancovali spíš také dupavé ... No a tak oni si zebrali tých ... obyčejnú ženskú ne, tych radních. Tak si teho jednoho radního vzali ... ženu, a jak tancovali, tak tancovali, a ta deska ... jedna praskla! Kráplá, a ona šup! dolu z toho pódia, dolu. Jen tá sukňa ji ostala narvcchu! Na tých deskách. Tam bylo chlachotu! A on, to víte, dědo, ty z toho měli tolik řečí. Oni vytahovali ju z teho, potom ju zavedli. To tych páni rozhněvalo. To nebylo pro ně nic ... Ale ty Kopaničárky, ty se tomu řehtaly, dyž uvedli dědo, jak tam uvádájú všecy ty paničky.“ (R. Hrnčárová)

13. „V lesách byl polom. No, a tak potom to museli likvidovat, aby ten kirovec se tam neusídlil. A tak votesali to a prodávali už prostě trámy a takové. On taky potřeboval si udělat ty chlěvky ... tak ... prostě ... co hotové dřevo, zebrał, naložil. A dotahol si domů a udělal si z toho chlěvky pro prasata. No a teď hajný ... hledal, hledal, a zjistilo se, že on to udělal. Tak on prostě, pravda, jak každý ten kmen byl číslovaný na konci ... prostě ... když se přijímá v lese, tak se to musí očíslovat. Tak to dostali pak podle těch čísel placené, ty dřevorubci. A tak to dali k soudu. A tak najednou strýčkovi Vraňáčkovi přišla obsilka k soudu. Tomu Hrnčarovi. Pro krádež. No tak odešel k soudu a soudce ... v Bojkovicích, tam byl ještě soud ... něký Rozhon mu říká ... „Tak, pane Hrnčář, jak to s tím dřevem?“ Povídá „s jakým?“ „No, že ste pokradol dřevo v lese. Je na vás žaloba podaná.“ A on, že žádné dřevo nepokradol, že kdo to tvrdil, že on pokradol dřevo!“ Vždyť tady pan hajný říkal, že to dřevo je u vás, podle těch čísel to poznal. „Že co si myslíja, že on má tolik chlěvků, aby to měl číslované ... jak v dědině baráky?“

Nebo zase Benada. Šel po silnici, a teď ho potká člověk, že by chtěl kúpit seno nebo jatelinu. Povídá ... jó, jó, prodá, ale už je má v kupkách. No tak, že za kolik? Ta se domluvíli a ujo ukázal mu pole s téma kopkama. No tak sedlák, co to

koupil, byl z drubé vesnice. Tak dojel s vozem, koňma, a nakládali tu jatelínu, a ten původní majitel také dojel pro to. A teď že se hádali na tom poli, dokonce se porvali. Tak nakonec, kdo mu to jako prodal. No, že ten a ten. A že „tá sviňa!“ Tak na něho zase . . .

Anebo zase mi vypravovali drubú takovou historku. Že jeho švagr byl řezníkem, že on došel a povídá: „Tty (on se tak trochu zajíkal), já bych ppořteboval udělat zabijačku.“ No, že „dobře, tak já ti ji přijedu udělat“. No, ale aby si všecko donesl. Že ano. . . Tak řezník „na drubý den ráno,“ povídá, „chystej vodu, a já brzy přijdu,“ prostě zabijačku udělat. Ráno přijde a Benada ještě spal. Klepal, že na okno . . . otevřel on a povídá „co ty, ještě spíš? Už máš mít vodu nachystanú a všecko . . .“ Tto je za chvílku, ale tty máš všecko?“ No, že jo, všecko. „A pprase . . . kde máš?“

Vypravovali taky o něm, že jednou šel z Hodonína pěšky a teď drubý sedlák jel do Hodonína s koňma. A teď ho potká mezi Hodonínem a Bojanovicema a povídá: „Ty, Benado, zacigáň!“ „A cco bych já ti cigánil . . . Kam jedeš?“ No, že do Hodonína. „A tty jedeš do Hodonína a tobě chalupa horí! Podívej!“ A tam kdosi cosi páčil za humnama a ten kůř . . . Tak on otočil koňa zpátky a dóm . . .“

(J. Mlčuch)

14. „To byla každú sobotu jindá výplata. A on dělal u Bartořika, u zedníků tenkrát. To byl stavitel v Hodoníně. A tak povídá: „Kde máš peníze? No, Jakube, ty nemáš dneska výplatu . . . Kde máš peníze?“ „No no no, Maryša, páni sa pohádali a okénko zavřeli.“ A podrubý raz došel ožralý a zas neměl peníze. „Ale ššš . . .“ „A gdes jich dal? Kde si peníze dal zas?“ „Ššš . . . ššak ty na to dojdeš.“ „No, ty potvoro, no kdes jich dal?“ „Dojdeš na to!“ „Ty lumpe ožralý, žes jich prožral?“ „No užs na to došla . . .“ A on dycky dovedl ošdit.

To takhle v Lužici se dělávaly cylindre na tyto . . . na lampy. Také dycky došli z tých buti chlapi a kupúvali slámu, teda slámu na to obkládání, že. . . A také dojdú k židovi a oni temu židovi povídají: „Tož co, chlapi, nevíte, kdo tady má? Eště bysme koupili.“ No, většinu sa to tak sešlo v hospodě a tam dycky nějaký ten kšeft udělali a tak . . . A tak Jakub Benada povídá: „Tak já mám také dlúbú slámu.“ „Tak, pane Benada, pudete s nama. Kolik ji máte?“ „No, tož, . . . tak já . . . já nechodím jen tak.“ „Pudete s nama.“ „Já musím mět v každé noze neco.“ „Co, Jakube?“ „No, štamprle a pivo.“ „No, tak dajte mu, pane vrchnér, dajte mu tu štamprlu a pivo, né. Tož Jakube, pane Benada, tak pote už.“ Ti chlapi v té hospodě furt: „No, Jakube, běž už.“ „Né, ešče to nemám v drubé noze. Né?“ Tak zas mu dali tu štamprlu a to pivo, čakali naňho. No tak on včil teda skutečně jich vedú dom, a vyleze na tu hůru a vzal za sebu tam žebř, né . . . A oni že „jakže, co to tam děláte, pane Benada?“ „No nic, já vám chcu ukázat, jakú mám tú dlúbú slámu.“ Tak jednu jim zhodil, a víc tam neměl. Jednu tú slámu. A jenom aby sa napíl, tak on dycky to tak vyvedl.“

(L. Lekavý)

15. „Já sem utekl, pravda, domú, a sem sa skrýval až do konce války u nás v lesích, pravda, ona to byla taková horská oblast. No, ale přitom sem pracoval, chodil sem tam, co byli soudruzí, jak známi, s kerýma sem spolupracoval, tak sme poslouchali zahraniční rozhlas a připravovali revoluční národní výbor. No, přišel pětastyřcátý rok a u nás stála ta fronta štrnást dní, než se to dostalo k nám ze Slovenska. Od . . . asi od patnáctého dubna až do prvého, do prvního května se tam bojovalo v těch lesích v Bílých Karpatech . . . Když sem viděl, že se blíží ta fronta, už sem sledoval ten příchod, ale těch osvoboditelů, té Rudé armády, . . . nás tu osvobozovali Rumuni, rumunská armáda . . . Konečně sem viděl, že tam dělají průskoky z lesa, to byla tam taková louka, takový klín do lesa byl tam, tak sem se teda zezbral z domu a šel sem jim naproti. Tak sem tam potkal těch rozvědčků, já jsem je upozorňoval, aby už dál nešli, že tam naproti našeho domku, my sme byli tak na

samotě, tam byli zakopáni Němci, aby byli opatrní, že tam už jako jsou Němci. Tak to bylo tak zrána a navečer, no tak asi kolem třetí hodiny odpoledne, už táblí jako ... ti Rumuni ... proti nim. A zrovna u našeho, před tím naším domkem se to střetlo, ta fronta. ... No, a tak den, pravda, zrána, jak utichla ta palba a tak dále, já sem se sebral a šel sem do Komné, do obce, kam sme my patřili, páč to byly o samotě takové domky ... Tak tam sme prostě založili ten revoluční národní výbor, hned po příchodu.

(J. Mlčuch)

16. „No, a během štrnácti dnů tam přijeli myslím takových šedesát vysokoškoláků z Prahy a z okolí, a že byly rozpuštěné vysoké školy, to znáte, tak ich tam nasadili taky totálně. No tak to nás bylo už vic. Ovšem s téma byla podivaná na jedné straně a na druběj straně brozná, jak se říká ... žalostná ... táto ... jak oni nedovedli se přizpůsobit ... my sme byli delší dobu, tak sme věděli, o co se jedná, že není záhodno odporovat, páč během dvou noci tak čtyři – pět zmizeli, enom jich vyvolal ménem a nasadil ... taková tito vojenský ... tito ... a vic sme ich neviděli. A taková ti studenti byli velice sebráti, vysokoškolači, a říkají „my sme, my si tady nenecháme poroučet, my sme tady došli vám pomoci pracovně, a my máme za sebou Háchu, jo. Hácha nám nedal příkaz, nenecháme se urážet, nenecháme se tady decimovat, botovo“. Přišel lágrfíra a náki další a povídá: „Víte co, vy budete trošinku ... a my sme se museli přesunout, a udělali takovou přepážku tam, takovou tu zeď a povídá, „tak tady budete vy a oni tady“. ... a zase jim dávají rozkaz: „Tak do rána budete všichni ostríhani, to v první řadě, jo, a přestanete tady kecat, a potom se podíváte, co budete tady dělat, ne.“ No, nesmířili se s tím někteří, říkají ne, nenechají se ostríhat vůbec, odepřeli ... To byla taková bouda na tom pracovišti, tam měli taký nouzový kancelář a tam bylo těch poněmčenců zespojených s gestapem ... tak ti, co nebyli ostríhani, tak těch postupně po dvouch nebo po jednom do té boudy a ten řev brozný, jo to nevíš, podobně jak na jatkách to vypadá. A když voni měli napolovic vytrhané ty vlasy, jo, tak otekli už byli, jo, od krve a vyhodili jich z té budy ven ... další, další ... ale bylo to hrůzostrašny. A tak je zkrotili, samozřejmě ovšem pracovali s nama, ale tu lopatu neuměli ... nebo ten krompáč, no.“

(I. Chovanec)

17. „To jsem ještě soukromničil, a měl jsem zapřažené koně, už na dvoře, chtěl jsem jet podmitat. A manželka říkala „potřebuju litr vína, jeď na kole, dovez mně litr vína“ ... povídám, „no tak dobrá“. Jo, co čert nechtěl, já jsem dojel sem, natabnul sem litr vína, a šli dvá sklenáři okolo, a povídají: „Pantáto, prodajte nám litr vína.“ Já povídám, „ale já nemám čas na prodávání litru vína, já se s vámi nebudu otravovat tady hodinu nebo dvě dyž mám koně zapřablé. Oni povídají „vy nejste dobrý člověk, vy žízlivému nehcete prodat ani ..“ Já povídám „tak chlapí, ale bonem. Pote sem, a budete piť.“ Měl sem bořičáky dva, tak sem natabnul litrovku a každému sem nalél, vypili, a zase sem nalél, vypili, a to byly dvědecovky a tak temu třetímu sem nalél, ne třetímu, tomu jednomu sem nalél a ... nezbylo, né. Jako tá třetí decovka nezbyla už. Tak, abych jim nalél ještě. Já povídám, „ale rýchle“. Tak sem jim nalél a eště se jim to nezdržlo, eště třetí litr sem vytáhl. A teď sem ... „Tak chlapí, už musíte vypadnúť.“ Oni měli ty sklenářské krošně, tak jsem temu jednému dal na záda a povídám „nesedajte na to kolo, nebo špatně dopadnete“. On povídá „co, já už sem vypil teho ...“ a ledva sednul na to kolo, ujel dva kroky a řach! sebu na silnici, rozbil to všechno. Tam mu nezostalo ani štvoreček skla. Ten drubý se mu smil. Já povídám „zeberte si tu skrosnu, já vám to dám na záda a běžte a nesedajte na to.“ „He, co? Já mu ukážu, jak sa jezdi na kole.“ tak sednúl na to kolo, ujel sice o pět metrů dále a prasknul sebu taky. To bylo eště štěstí, že ty auta tak nejezdily jak teď, tak co s chlapama, tak sem jich odtahnul do příkopy, škrošně sem jim dal na záda a prikryl sem ich kolama a večer dyž sem šel do sklepa ešče tam svorně chrápalí na mezi.“

(J. Zajiček)

